

Preken in interculturele setting

Een handreiking voor gemeentestichters

Opleiding: godsdienst pastoraal werk (CHE Ede)
Student: Arie Maasland
Studentnummer: 130085
Inleverdatum: 3 november 2015
Begeleider: Dirk de Bree

Inhoudsopgave

Inleiding	blz. 3
Inleiding (op de handreiking intercultureel preken)	blz. 5
Hoofdstuk 1: Het publiek	blz. 6
Hoofdstuk 2: De preek	blz. 10
Hoofdstuk 3: De prediker	blz. 22
Hoofdstuk 4: Suggesties voor verder lezen	blz. 27
 Bijlage 1: Missionair, intercultureel preken en contextualiseren: terreinverkenning en visievorming	 blz. 28
Bijlage 2a: Onderzoek en bevindingen ten bate van de handreiking	blz. 36
Bijlage 2b: Respons op de onderzoeksvragen	blz. 46
Bijlage 3: Literatuuronderzoek: verslag, conclusies en literatuurlijst	blz. 60

Inleiding

De centrale probleemstelling van mijn CHE-afstudeerproject luidt: *Hoe kunnen gemeentestichters verbonden aan ICP¹ toegerust worden als het gaat om missionair, intercultureel preken?*

Ik koos dit onderwerp omdat ik zelf sinds 2008 in een missionaire, interculturele setting preek. Daar heb ik veel van geleerd, terwijl er nog veel meer te leren valt. Het werken aan dit afstudeerproject was een stimulans tot verdere verdieping voor mezelf. Anderzijds zag ik het ook als een vorm van ‘verzilveren’ van eerder opgedane kennis, die ik op deze manier aan anderen kan doorgeven.

Mijn afstudeerproject is gekoppeld aan ICP omdat ik zelf al jaren aan ICP verbonden ben en op deze manier graag iets voor het netwerk wil betekenen. En uiteraard ook omdat toerusting op het gebied van missionair, intercultureel preken juist voor ICP van belang is.

Opbouw

Als eindproduct heb ik een handreiking geschreven voor gemeentestichters die werken in interculturele setting. Die handreiking vormt de kern van dit afstudeerwerkstuk en is op de volgende bladzijden te lezen. Ze bestaat uit vier hoofdstukken.

- * Hoofdstuk 1 bespreekt kenmerken van een interculturele setting. Welke verschillen zijn er in een intercultureel publiek aanwezig?
- * Hoofdstuk 2 beschrijft hoe een preek rekening kan houden met een interculturele context. Het gaat hierbij zowel over inhoudelijke kenmerken als over vormkenmerken.
- * Hoofdstuk 3 gaat over de persoon van de prediker. Welke vaardigheden en (vooral) houding zijn nodig om goed te kunnen functioneren in interculturele setting?
- * Hoofdstuk 4 bevat ten slotte suggesties voor wie zich nader in dit onderwerp wil verdiepen.

Deze handreiking vormt een zelfstandige eenheid, die ook als losse publicatie verspreid zal worden binnen en wellicht buiten ICP.

Mede vandaar dat meteen na deze inleiding weer een inleiding volgt, namelijk de inleiding die onderdeel vormt van de handreiking zelf.

Dit verslag bevat ook een aantal bijlagen, die in feite de bouwstenen voor het eindproduct (de handreiking) vormen.

- * Bijlage 1 is een verhandeling over het belang van preken in het algemeen en intercultureel preken in het bijzonder - met ook een uitweiding over contextualisering en een beoordeling van de visie van Tim Keller hierop. Ik heb deze in de eerste fase van dit traject geschreven, ook met het oog op het vak Visie (zie het procesverslag ter toelichting).
- * Bijlage 2a geeft inzicht in het onderzoek onder gemeentestichters dat ik heb uitgevoerd en op basis waarvan ik heb vastgesteld in welke leerbehoeften mijn handreiking zou moeten voorzien.
- * Bijlage 2b geeft inzicht in alle respons die ik op mijn onderzoek heb gehad, en vormt dus

¹ ICP staat voor International Church Plants. Het betreft een netwerk van (voornamelijk) interculturele gemeentestichtingsinitiatieven.

een onderbouwing van bijlage 2a.

* Bijlage 3 ten slotte geeft inzicht in de literatuur die ik voor dit werkstuk heb gebruikt: een globaal verslag van hoe ik informatie heb verzameld en van mijn belangrijkste conclusies, evenals een complete literatuurlijst.

Soms was het zoeken om het overzicht te bewaren en ook ervoer ik geregeld wat te veel werkdruk (in combinatie met mijn andere taken), maar per saldo vond ik het plezierig en leerzaam om met dit afstudeerproject bezig te zijn. Het prettige overleg en de positieve feedback van opdrachtgever Theo Visser en afstudeercoach Dirk de Bree droegen hier zeker aan bij; beiden dank ik daar bij dezen hartelijk voor!

Hopelijk is het het resultaat voor velen inspirerend en vruchtbaar, zowel binnen als buiten ICP.

Inleiding (op de handreiking intercultureel preken)

Preken voor een intercultureel publiek, hoe doe je dat? Een belangrijke vraag, voor iedereen die spreekt en/of leiding geeft in een interculturele gemeente. Echter, in het Nederlands taalgebied is er nog maar weinig over geschreven. Deze handreiking probeert in een behoefte te voorzien, door kennis en praktische handvatten te bieden.

Aan de basis hiervan ligt een onderzoek onder zo'n vijftien gemeentestichters en een literatuuronderzoek. Verder geldt dat ik sinds 2008 regelmatig preek voor een zeer gevarieerd en intercultureel samengesteld publiek; ik heb dus ook geput uit mijn eigen ervaringen.

Ontleen ik dingen aan de literatuur, dan vermeld ik dit erbij. Voor inzichten die uit mijn onderzoek onder gemeentestichters voortvloeien was het lastig om aan bronvermelding te gebruiken, aangezien deze resultaten anoniem verwerkt zijn. Ditzelfde geldt voor inzichten die ik zelf in de loop der tijd heb opgedaan. Ontbreekt er een voetnoot, dan mag dus desgewenst worden ingevuld: het lichaam van Christus en/of de Heilige Geest.

Iedere preeksetting is verschillend en vraagt daarmee om maatwerk. Een handreiking als deze kan dus ook geen stappenplan met 'succes verzekerd'-garantie zijn. Ik heb ervoor gekozen om om factoren te benoemen die bij het preken in interculturele setting van belang zijn, samen met mogelijkheden om daarop in te spelen.

Uiteindelijk is het de spreker om te bepalen wat bij zijn setting past en hoe hij hier dus optimaal zijn voordeel mee kan doen. De uiteindelijke toepassing maakt hij zelf.²

Wat betreft de opbouw van deze handreiking:

Hoofdstuk 1 ('Het publiek') gaat in op de soorten verschillen die in een intercultureel publiek aanwezig kunnen zijn, om te laten zien waar een spreker voor dit publiek zoal rekening mee moet houden.

Hoofdstuk 2 ('De preek') beschrijft welke manieren er zijn om daadwerkelijk met de in hoofdstuk 1 genoemde verschillen rekening te houden - zowel op het punt van de inhoud (preekopbouw, aansluiting bij de leefwereld e.d.) als op het punt van de vorm (voordracht, setting e.d.) Het geeft ook aandacht aan manieren om anderen bij de verkondiging in te schakelen.

Hoofdstuk 3 ('De prediker') gaat over de persoon van de prediker: wat is er nodig om goed te functioneren in interculturele setting?

Hoofdstuk 4 bevat ten slotte suggesties voor verdere studie.

Werkend aan deze handreiking ging ik alleen maar meer beseffen hoe uitdagend het is om te preken in interculturele setting. Wie is hiertoe bekwaam?

Die verzuchting kende Paulus ook al, en zijn voorbeeld laat zien: God wil helpen en zegenen wie voor Hem beschikbaar is. En dus is de uitdaging ook een voorrecht! Vanuit dit besef is deze handreiking geschreven. Ik hoop dat ze gebruikt zal worden om 'de heiligen toe te rusten voor het werk in zijn dienst.' (Efeze 4:11)

² In het vervolg heb ik het consequent over spreker, de mannelijke vorm dus - dit om stilistische redenen en zonder daarmee een standpunt in te nemen over de vraag of preken uitsluitend aan mannen is voorbehouden. Ook gebruik ik geregeld de je-vorm; dit om als het ware als collega's onder elkaar met dit onderwerp bezig te zijn.

Hoofdstuk 1: Het publiek

Om met een open deur te beginnen: iedere gemeente is anders, en dit geldt zeker ook voor iedere interculturele gemeente. Het is bijvoorbeeld nogal een verschil of onder je gehoor vooral oosterlingen zitten of dat je spreekt tot zowel Afrikanen als mensen uit Latijns-Amerika. Ook binnen volken kunnen er grote verschillen zijn. Het maakt nogal wat uit of je Syrische moslims onder je gehoor hebt, of Syrisch-orthodoxe christenen of Syrische moslims die recent tot geloof zijn gekomen.

Hieronder noem ik vijf soorten verschillen die in een interculturele gemeente aanwezig kunnen zijn en die relevant zijn voor hoe een preek bij mensen binnenkomt. Zo reik ik als het ware verschillende lenzen aan waarmee sprekers hun publiek kunnen bekijken. Vervolgens zal hoofdstuk 2 suggesties aanreiken om vruchtbaar met deze verschillen om te gaan.

1.1 Etniciteit en cultuur

Een verschil dat inherent is aan een interculturele setting is een verschil in etniciteit: mensen komen uit verschillende landen en volken, met alle uiterlijke kenmerken die daarbij horen. Culturen kunnen onder andere onderscheiden worden aan de hand van de criteria Grofmazig en Fijnmazig - termen afkomstig van de socioloog Pinto. Grofmazig zijn culturen waarin relatief weinig gedragsregels gelden; mensen hebben een grote vrijheid om hun eigen weg te kiezen. In fijnmazige culturen daarentegen heersen sterke onderlinge verwachtingen; de groepsdruk is groter.

Het verschil tussen grof- en fijnmazig heeft onder andere invloed op de mate waarin iemand zichzelf persoonlijk durft uit te spreken, de mate waarin iemand gericht is op persoonlijke zelfontplooiing en de mate waarin iemand gevoelig is voor gezag.

Westerse culturen zijn in het algemeen grofmazig en oosterse culturen eerder fijnmazig. Er zijn ook culturen die ergens halverwege het spectrum zitten, wat vaak historisch te verklaren valt (doordat twee soorten culturen in de loop der tijd vermengd zijn geraakt). Die duidt Pinto aan als *Mixed Cultures*.³

Een andere manier om naar cultuurverschillen te kijken is: onderscheid maken tussen warme culturen en koude culturen. Deze termen zijn afkomstig van Sarah Lanier⁴. De termen 'warm' en 'koud' verwijzen naar het klimaat waarin een cultuur is ontstaan: in warme culturen leven mensen meer buiten, in koude culturen meer binnenshuis, en dat heeft gevolgen voor hoe ze met elkaar omgaan. Generaliserend gesproken: Mensen uit warme culturen zijn meer gericht op gemeenschap, mensen uit koude culturen zijn individualistischer. Mensen uit warme culturen zijn meer relatiegericht, mensen uit koude culturen meer taakgericht. Voor mensen uit warme culturen is allereerst sfeer en harmonie belangrijk, mensen uit koude culturen zijn meer gericht op inhoud.

³ www.davidpinto.nl/theorie_2.php

⁴ Lanier zet haar theorie uiteen in het boek *Foreign to familiar*, dat in het Nederlands is vertaald: Lanier, Sarah. 2012. *Waarom zijn wij anders? Praktische inzichten om andere culturen beter te begrijpen*. Almere: Uitgeverij Ethnos.

Inzicht in culturen en cultuurverschillen is heel belangrijk voor wie in interculturele setting preekt: deze verschillen beïnvloeden sterk welke manier van preken effectief is.

1.II Taal

Iets wat samenhangt met het voorgaande, maar toch wel een aparte vermelding waard is: mensen verschillen in de taal die ze spreken. En voor de meeste mensen is hun moedertaal de taal die het makkelijkst hun hart raakt.

Om mensen werkelijk iets mee te geven, moet er in ieder geval gecommuniceerd worden in een taal die ze (voldoende) verstaan, vanaf het podium of via headsets. Overigens geldt dit niet alleen voor het preekgedeelte, maar ook voor de andere onderdelen van de dienst zoals de muziek - wat trouwens een zo veelomvattend onderwerp is dat het wellicht om een aparte handreiking vraagt.

1.III Levensbeschouwing

In de doorsnee monoculturele kerk komt de levensbeschouwing van de diverse hoorders meestal behoorlijk overeen; in interculturele setting is de diversiteit echter vaak groot. Zeker ook als de gemeente een missionair karakter heeft en zich inspant om anders- en niet-gelovigen te bereiken.

Hierbij zijn er twee soorten onderscheid te maken: enerzijds verschillen binnen de (wereld)kerk, anderzijds verschillen tussen levensbeschouwingen wereldwijd.

Wat betreft de verschillen binnen de wereldkerk: De drie hoofdstromingen zijn rooms-katholiek, oosters-orthodox en protestants - waarbij per hoofdstroming uiteraard tal van nadere onderverdelingen te maken zijn (bijvoorbeeld gereformeerd, luthers, charismatisch, vrijzinnig). Van predikers mag verwacht worden dat ze dit soort onderverdelingen kennen en kunnen duiden, dus ik laat ze hier verder rusten.

Wat betreft de verschillen tussen levensbeschouwingen: De missioloog David J. Hesselgrave maakt onderscheid tussen de volgende wereldvisies: de naturalistische, de tribale, de hindoe-boeddhistische, de Chinese, de monotheïstische (jodendom, christendom, islam) en de syncretistische en multireligieuze levensbeschouwing.⁵

Het is binnen dit bestek niet haalbaar om al deze levensbeschouwingen te bespreken - maar dit zal duidelijk zijn: Bereik je mensen met een bepaalde levensbeschouwing, of zou je dit willen, dan is het onmisbaar om van hun levensbeschouwing op de hoogte te zijn.

Juist voor interculturele predikers is het verrijkend om zich in dit soort verschillen te verdiepen en na te denken over wat ze betekenen voor de verkondiging van het Evangelie.

1.IV Sociale klasse

Een volgende verschilpunt is dat van de sociale klasse. Juist in interculturele kerken komen vaak mensen uit verschillende sociale klassen samen.

⁵ Hesselgrave, David J. 1991. *Communicating Christ Cross-culturally. 2nd edition. An introduction to missionary communication*. Grand Rapids: Zondervan. De diverse levensvisies worden besproken in hoofdstuk 13 t/m 18.

Klasse is allereerst een economische term, die verwijst naar hoeveel mensen bezitten. Echter, onder de oppervlakte hangt er veel meer mee samen. Van belang voor gemeente-zijn en prediking is bijvoorbeeld dat leden van de hogere klassen maatschappelijk gezien meer respect genieten. Het ontwikkelen van een gezond zelfvertrouwen is voor deze mensen dus in het algemeen makkelijker. Behoren tot de onderklasse kan een reden om negatief te staan tegenover mensen met invloed en tegenover de maatschappij als geheel.⁶ Dit soort verschillen zouden in de kerk niet mogen doorwerken (zie bijvoorbeeld Jakobus 2), maar onderhuids zijn ze in ieder geval aanwezig. Een manier waarop deze verschillen sowieso doorwerken: Bijbelse thema's als armoede en gerechtigheid kunnen voor mensen uit de hogere klasse makkelijk wat abstract blijven, terwijl wie (als lid van de onderklasse) zelf met schulden of ongelijke behandeling kampt de relevantie van deze onderwerpen aan den lijve ervaart. Klasseverschillen zijn uiteraard nog gevoeliger als mensen in hun thuisland tot de elite behoorden, maar die hier in Nederland in de maatschappelijke onderlaag zijn terechtgekomen - iets wat onder vluchtelingen nogal eens het geval is.

1. V Mate van geworteld zijn

Nog zo'n factor die juist in een interculturele gemeente van belang is, is de mate waarin mensen geworteld zijn. Wie in Nederland geboren is, voelt zich hier in het algemeen thuis; maar wie van elders komt, heeft onvermijdelijk te maken met gevoelens van ontheemding. Dat kan zich uiten in een vorm van heimwee, in terugverlangen naar vroeger of in het gevoel er niet bij te horen. Deze problematiek speelt niet alleen bij nieuwkomers zelf, maar ook bij hun kinderen en verdere nageslacht.

De cultuur waarin je opgroeit heeft grote invloed op je identiteit. Kom je in een andere cultuur terecht, dan kan dit dus zomaar tot een identiteitscrisis leiden. Er wordt aanpassingsvermogen gevraagd - maar als je je aanpast, wie ben je dan nog zelf? Welke normen en waarden blijven geldig en welke zijn inwisselbaar?

Dit soort worstelingen zijn meestal niet zichtbaar voor de buitenwereld, maar evengoed hebben ze veel impact. Niet (meer) geworteld zijn is een verlieservaring die kan leiden tot gevoelens van boosheid, passiviteit of rouw.

Ontworteld zijn kan ook aanleiding zijn tot gedrag dat haaks staat op wat mensen van huis uit hebben meegekregen, omdat de corrigerende werking van de cultuur ontbreekt en ook wel omdat mensen de indruk krijgen dat hier in het Westen alles kan en mag.

Zicht hebben op dit onderwerp is voor een prediker dus van groot belang, wil hij zijn hoorders op een diep niveau kunnen begrijpen en aanspreken.

Overigens, ook mensen die van jongs af aan in een bepaalde cultuur leven kunnen te maken hebben met gevoelens van ontworteling - bijvoorbeeld als vertrouwde mensen wegvallen of iemands leefomgeving fors verandert. Het is dus niet alleen iets wat speelt onder medelanders.⁷

⁶ Nieman, James R. en Rogers, Thomas G., 2001. *Preaching to Every Pew. Cross-cultural Strategies*. Minneapolis: Fortress Press. Blz. 55-72.

⁷ Idem, blz. 84-111.

Afronding

Tot zover de verschillen die juist in interculturele setting van belang zijn. Om het nog wat ingewikkelder te maken: uiteraard zijn binnen interculturele setting ook de algemene verschillen van belang die in iedere gemeente aanwezig zijn, zoals man-vrouwverschillen, verschillen in generatie, in intelligentie en scholing, in tempermanent, in leerstijl en manieren van informatie verwerken...

Ook die hebben invloed op de manier waarop een preek binnenkomt, en iedere spreker doet er goed aan hier rekening mee te houden. Om gefocust te blijven laat ik ze voor de rest van deze handreiking echter buiten beschouwing.⁸

Na het doornemen van dit alles zou iedere spreker z'n huiswerk kunnen doen, door in kaart te brengen wat het profiel is van zijn huidige hoorders en/of van de hoorders die hij zou willen bereiken. Om vervolgens des te beter in staat te zijn preek en publiek op elkaar af te stemmen.

Maar, hoe doe je dat laatste dan? Op welke manier valt er op al de genoemde verschillen in te spelen? Dat is de grote praktische vraag die wordt besproken in hoofdstuk 2.

⁸ Een boek dat gewijd is aan verschillen in luisteraars (inclusief verschillen in etniciteit) en dat manieren aanreikt om hiermee om te gaan is het volgende:
Jeter, Joseph R. en Allen, Ronald J, 2002. *One Gospel, Many Ears. Preaching for Different Listeners in the Congregation*. St. Louis, Missouri: Chalice Press.

Hoofdstuk 2: de preek

Aan welke eigenschappen moet een preek voldoen om goed aan te sluiten bij een intercultureel publiek? Met deze vraag als leidraad bespreek ik in dit hoofdstuk drie deelonderwerpen:

I. de inhoud van de preek: welke thema's en onderwerpen sluiten goed aan bij een intercultureel publiek?

II. de vorm van de preek: hoe geef je de inhoud zo vorm dat deze optimaal landt?

III. andere stemmen: hoe kun je als spreker anderen inschakelen bij het overdragen van je boodschap?

2.1 De inhoud van de preek

Om te beginnen wat voorwerk dat samenhangt met de aard van het preken in het algemeen.

Wat is de basis van waaruit je preekt? Wat is de kernboodschap die je via je preken wilt overdragen? Christelijke predikers zullen het erover eens zijn dat ze zich baseren op de Bijbel - maar hoe lees je de Bijbel? Wat is volgens jou het Evangelie?

Deze vragen zijn in de loop der tijd op tal van manieren beantwoord. Het past niet binnen het bestek van deze handleiding om hier uitgebreid op in te gaan; maar dát je als prediker deze vragen voor jezelf helder moet kunnen beantwoorden, is wel duidelijk. Immers, alleen dan kun je toekomen aan de volgende vraag: hoe kan ik die boodschap binnenbrengen in de leefwereld van de hoorder?⁹

Zorg dus dat je weet via welke principes je de Bijbel interpreteert en wat je als de kern van het christelijke getuigenis beschouwt.

De tweede vraag brengt ons op het terrein van de contextualisatie: het nadenken over hoe de Bijbelse boodschap optimaal op de hoorder kan worden afgestemd. Opnieuw een onderwerp waar geen enkele prediker omheen kan.

De algemene principes van het contextualiseren zullen bij veel lezers van deze handreiking bekend zijn, en anders verwijs ik naar hoofdstuk 4: de literatuursuggesties. Ik beperk me hier tot de praktijk van het contextualiseren voor een intercultureel publiek. Welke afwegingen zijn er zoal te maken en welke bouwstenen te gebruiken als je een dergelijk publiek optimaal wilt aanspreken?

Opnieuw benoem ik de vijf belangrijke verschillen die binnen een publiek aanwezig kunnen zijn (zie hoofdstuk 1), nu met aandacht voor de vraag: hoe kun je als prediker inhoudelijk op deze verschillen inspelen?

- *I. Verschillen in etniciteit en cultuur.* Interculturele idealen zijn de mens niet aangeboren; de meesten zijn van nature gericht op 'hun eigen soort'. Echter, Gods liefde richt zich op alle volken, en al deze volken maken iets zichtbaar van zijn veelkleurigheid en creativiteit. Leven in een interculturele gemeenschap vraagt om het aankweken en voeden van een open

⁹ Denkend over preken zou men ook kunnen beginnen bij de leefwereld van de hoorder, om van daaruit op zoek te gaan naar een boodschap die hem/haar houvast of troost biedt. Deze handreiking is echter geschreven vanuit het standpunt dat preken is: een boodschap doorgeven namens God. De basis van iedere preek is de Bijbel, en dus ligt het voor de hand om ook de doordenking daar te laten beginnen.

houding richting mensen uit andere culturen. De preek kan hierbij een belangrijke rol vervullen, als een vorm van *visieoverdracht*.

Allereerst kan dit gebeuren door mensen op elkaar en elkaars cultuur te wijzen. Vertel in de preek over cultuurverschillen die in de groep aanwezig zijn, of laat vertegenwoordigers vanuit een bepaalde cultuur hier zelf iets over vertellen. Help mensen om elkaar te begrijpen en om het mooie van onderlinge verschillen te zien.¹⁰

Minstens zo belangrijk is het om Gods perspectief op culturen door te geven: verschillen tussen culturen laten iets zien van zijn creativiteit, en God waardeert ze positief. Zie bijvoorbeeld het visioen in Openbaring over de volken die hun 'heerlijkheid en eer' het Nieuwe Jeruzalem binnendragen (Openbaring 21:26).

Cultuurverschillen zijn ook bruikbaar bij het spreken over Bijbelse normen. Iedere cultuur kent aspecten die aansluiten bij de Bijbelse normen (bijvoorbeeld gastvrijheid, zorg voor familieleden, eerlijkheid, ijver) én aspecten die er op gespannen voet mee staan. Juist in interculturele setting kunnen deze verschillen concreet worden gemaakt en in Bijbels licht worden gewogen.

Uiteraard dien je hierbij als prediker steeds te beseffen dat ook jij onderdeel bent van een bepaalde cultuur, met de bijbehorende bril.

Mensen vanuit verschillende culturen kunnen elkaar helpen nog meer van God te zien en intensiever met Hem te leven. Als het gaat over vasten en tijd nemen voor gebed, kunnen nogal wat Nederlanders bijvoorbeeld leren van de praktijk van Afrikaanse christenen.

De interculturele setting kan verder verrijkend zijn voor de manier van Bijbellesen en - uitleggen. Komt in een Bijbelpassage een cultureel bepaald gebruik naar voren (bijvoorbeeld een rouwgebruik), dan ligt het voor de hand om dit in de preek te vergelijken met de culturele gebruiken zoals die onder de hoorders bekend zijn.

Bijbelse thema's sluiten in de ene cultuur beter aan dan in de andere. Bijvoorbeeld een belangrijk motief in de Psalmen is het belang van iemands goede naam en eer. Verwijzing naar cultuurverschillen op dit punt kan de actualiteit van zo'n Bijbels thema onderstrepen. Besef van theologisch gekleurde verschillen tussen culturen (bijvoorbeeld: warme culturen veelal gericht op eer, koude culturen eerder op schuld) kan helpen om de boodschap te verwoorden op een manier die optimaal aansluit.

Afrondend: Gods liefde strekt zich uit tot mensen uit alle culturen. Jezus' grote opdracht was om uit te gaan naar alle volken en zijn gebed was dat zijn volgelingen wereldwijd één zouden zijn. Er is dus een basis voor cultuur overstijgende eenheid. Juist in interculturele setting mag dat benadrukt worden en kan die eenheid via de prediking worden bevorderd.

- II. *Verschillen in taal*. Als je publiek uit vele landen afkomstig is, ligt het voor de hand om te preken in het Engels of in het Nederlands - of eventueel beide tegelijk, via simultane vertaling vanaf het podium. Immers, Engels is de wereldtaal en dus de taal die relatief de

¹⁰ Jeter en Allen, 2002, blz. 115.

meeste mensen beheersen. En het Nederlands is de voertaal van dit land, zodat ook relatief velen deze taal beheersen of (minstens zo belangrijk) zullen willen beheersen.¹¹

Welke keuze je ook maakt, laat het een bewuste keuze zijn, waarbij de doelgroep die je wilt bereiken leidend is.

Is deze keuze eenmaal gemaakt, dan is toegankelijk spreken heel belangrijk. Gebruik korte zinnen, articuleer duidelijk, praat niet te snel, neem rustpauzes. Vermijd jargon (kerktaal), leg moeilijker woorden meteen uit. Zeg dingen die echt wezenlijk zijn meteen nog een keer, maar nu in andere woorden.

Pas op met de standaard uitdrukkingen waar het Nederlands er zoveel van heeft, want die roepen vraagtekens op. (Iemand op de hak nemen, roeien met de riemen die je hebt... Zelfs ‘er was iets aan de hand’ kan vraagtekens oproepen...)

Het klinkt allemaal vrij vanzelfsprekend, maar vraagt in de praktijk om blijvende training. Pols achteraf in hoeverre men je kon begrijpen, dat helpt om alert te blijven.

Ooit hoorde ik hoe een Iraakse vrouw die een paar jaar in Nederland was meteen na het beluisteren van een preek aan haar buurvrouw vroeg: ‘Wat is ge...ne...zing?’ - het onderwerp dus waarover ze twintig minuten was toegesproken.

Uiteraard zijn er grenzen: het taalgebruik moet niet kinderachtig worden. En als iemand echt nog maar weinig Nederlands of Engels kent is het eenvoudigweg onmogelijk om rechtstreeks diepgaand te communiceren. Vandaar dat werken met vertaling vaak onmisbaar zal zijn.

Probeer vertaling te bieden in alle talen die in jouw setting relevant zijn. Investeer in een goede vertaalinstallatie, om te voorkomen dat grote delen van de zaal worden afgeleid door hardop pratende vertalers her en der.¹²

Goed vertalen is overigens niet eenvoudig. Het vraagt én goede beheersing van de voertaal én van de doeltaal én affiniteit met de boodschap die je uitdraagt. Zoek vertalers die je geestelijk bezien vertrouwt en bied hun zo nodig coaching. Je helpt hen erg door vooraf al een samenvatting van je boodschap te geven.

Gebruik je powerpoint (zie ook verderop), probeer dan de belangrijkste dingen meteen meertalig weer te geven.

- *III. Verschillen in levensbeschouwing.* Wat betreft de verschillen binnen de wereldkerk:

Concentreer je op de kern waarover christenen van allerlei denominaties het eens zijn en hoed je dus voor traditioneel bepaalde thema's. Dat werkt samenbindend en bouwt meer op dan het uitlichten van allerlei verschillen.

Gaat het over een onderwerp waarover christenen fundamenteel verschillend denken, zet dan duidelijk onderbouwd het volgens jou Bijbelse standpunt neer. Ingaan op andere posities is mogelijk, maar laat de sfeer niet polemisch worden. Uitgebreide dogmatische verhandelingen

¹¹ Ooit bezocht ik met een Iraniër een internationale dienst waar de voertaal Engels was. Hij kreeg een headset aangereikt die hem een Nederlandse vertaling bood - maar stoorde zich evengoed aan het feit dat hij niet rechtstreeks in het Nederlands werd toegesproken. Zijn probleem was dus niet dat er geen passende vertaling was, maar dat de voertaal in de dienst hem niet hielp om te integreren.

¹² Binnen ICF Apeldoorn is een vertaalsysteem uitgedacht dat zich in de praktijk bewezen heeft en dat beduidend goedkoper is dan de gangbare oplossingen. Voor meer info: info@icfapeldoorn.nl.

in de preek zijn in ieder geval weinig zinvol; men heeft vooral behoefte aan een praktische benadering.

Zie je aanleiding om een bepaald punt uit te diepen en tegenstellingen uit te werken, dan kan dat in het algemeen beter in ander verband, waarin er gelegenheid is voor dialoog, bijvoorbeeld in een gespreksgroep.

Wat betreft de niet-christelijke levensbeschouwingen die aanwezig kunnen zijn: Verkondig wat waar is en laat zien waarom je hiervan overtuigd bent. Je mag krachtig uit de hoek komen.

Wil je dat niet- of anders-gelovigen echt openstaan voor wat je zegt, zorg dan wel dat je overkomt als een *integere gesprekspartner*. Dat betekent allereerst: Wees goed geïnformeerd. Geef je de mening van een bepaalde stroming weer, zorg dan dat de feiten kloppen. Verder, wees eerlijk: schets geen karikaturen over andermans mening en erken zwakke punten in je eigen traditie. Wees ook respectvol. Praat niet over mensen en groepen alsof ze er niet bij zijn. Dus niet: 'Moslims vinden dat...' maar eerder: 'Misschien zit je hier als moslim, en denk je...' Ook uitdrukkingen als 'de wereld om ons heen is...' en 'als je nog geen christen bent...' scheppen onbedoeld afstand.

Pas op met grapjes over andersdenkenden. Ook als mensen zich niet rechtstreeks aangesproken voelen kun je schade aanrichten - namelijk als de luisteraar de indruk krijgt dat je jezelf superieur vindt en/of anderen niet serieus neemt.

Nog een manier om mensen voor jou en je boodschap te winnen: Benut de kracht van verhalen. Tegen een goed getuigenis valt weinig in te brengen.¹³

Het is in interculturele setting ondoenlijk om iedere preek optimaal af te stemmen op de geloofsovertuiging van iedere aanwezige. Keuzes maken is onvermijdelijk.¹⁴ Accepteer dus ook dat je het in één preek nooit helemaal goed kunt doen voor iedereen.

Zorg dat je je publiek goed kent en neem als het thema er aanleiding toe geeft geregeld de gelegenheid om een bepaalde specifieke groep aan te spreken - een zogeheten 'apologetic sidebar'.¹⁵

Een waardevolle advies op dit punt is afkomstig van Tim Keller: Boomstammen drijven en stenen zinken - maar stenen blijven drijven als je ze op een vlot legt. Iedere wereldbeschouwing heeft opvattingen die overeenkomen met wat de Bijbel zegt; die zijn te vergelijken met de boomstammen. En iedere cultuur heeft opvattingen die strijden met de Bijbel; die zijn te vergelijken met de stenen.

Als je start met de stenen, zul je geen draagvlak vinden. Maar begin je eerst over wat én Bijbels is én aansluit bij wat mensen toch al vonden - dus start je met de boomstammen - dan

¹³ Jeter en Allen, 2002, blz. 168.

¹⁴ Keller, Tim. 2014. *Centrum Kerk. Het evangelie midden in je stad*. Franeker: Uitgeverij Van Wijnen. Blz. 88.

¹⁵ 'What you ought to do is have apologetic sidebars. You shouldn't do apologetics as the main thing you do in a sermon, but when you get to a text or part of the text where non-Christians would probably object, then just take a little sidebar and mention the reasons why that is true. Even if it's all Christians, still do it. No one will bring their non-Christian friends if you talk as if everyone in the room is a Christian.' Citaat van Tim Keller, te vinden via <http://willfjohnston.com/2011/05/05/dr-tim-keller-advance-the-church-qa/>

heb je een aanknopingspunt om vervolgens over de stenen te gaan praten.¹⁶

Ten slotte: Blijf je bezinnen op de kunst van het contextualiseren, want daar heeft dit alles mee te maken.

- IV. *Verschillen in sociale klasse*. Juist binnen een interculturele gemeente komen mensen uit verschillende lagen van de maatschappij bij elkaar. Dit maakt op zich al iets moois van het Evangelie zichtbaar en het zorgt ervoor dat bepaalde preekthema's extra relevant zijn. Bijvoorbeeld het thema van het koninkrijk van God, waarin de armen zalig worden geprezen en waarin gerechtigheid zal heersen - ook gerechtigheid op sociaal terrein. Het is dus goed om *holistisch te preken*: om preken te houden die gaan over alle aspecten van het leven. Stel niet alleen het welzijn van de ziel centraal, maar ook Gods bedoelingen met de samenleving en ieders persoonlijke leven hier en nu.

Juist bij dit onderwerp dienen woord en daad hand in hand te gaan. Onze maatschappij maakt scheiding naar aanleiding van iemands sociale positie, maar in de kerk doen we daar met vreugde niet aan mee. We mogen juist benadrukken dat het lichaam van Christus door grensoverstijgende eenheid wordt gekenmerkt.¹⁷ Het is dus van belang dat in je gemeente armen daadwerkelijk worden geholpen en dat rijken zich daadwerkelijk niet boven anderen stellen.

De Bijbelse basis die er is voor eenheid neemt niet weg dat klasseverschillen een gevoelig punt kunnen zijn. Vandaar dat het lastig is om in algemene zin te zeggen welke Bijbelgedeelten geschikt zijn. De een zal passages uit de profeten bespreken waarin het belang van sociale gerechtigheid benadrukt wordt, terwijl de ander dit niet doet omdat dat in zijn beleving te gevoelig ligt.¹⁸

- V. *Verschillen in mate van geworteld zijn*. Mensen die ontworteld zijn, hebben er behoefte aan opnieuw een plek te vinden waar ze zich veilig voelen - niet alleen letterlijk en fysiek, maar ook in geestelijk opzicht.

Goede preken zijn in staat hun daar op diep niveau bij te helpen, door hun een wereldbeeld aan te reiken dat vastigheid biedt. Opnieuw kan de Bijbelse leer van Gods koninkrijk dienstbaar zijn: het rijk dat niet van deze wereld is en dat straks in volle glorie zal doorbreken. Wie burger is in dit koninkrijk is overal thuis.

Zoiets kan goedkoop klinken - maar niet wanneer gesproken wordt met begrip voor de situatie van ontwortelden en wanneer op een invoelende manier de verbinding met hun huidige levenssituatie wordt gelegd.

Ook waardevol: bied ontwortelde mensen identificatiefiguren, die in de Bijbel overvloedig te vinden zijn, zoals Jakob, Jozef, Daniël, Esther. Jezus zelf moest als baby al op de vlucht, en

¹⁶ Keller, 2014, blz. 114.

¹⁷ Jeter en Allen, 2002, blz. 141.

¹⁸ Nieman en Rogers, 2001, blz. 75.

ook in zijn latere leven had Hij geen plek om zijn hoofd neer te leggen.¹⁹

Bijbelse thema's als vreemdelingschap en thuiskomen bij God kunnen bij uitstek in ontwortelde mensen weerklank vinden. De Psalmen bieden tal van passages die spreken tot mensen die zich geïsoleerd en ergens niet-thuis voelen: Psalm 13, Psalm 42, Psalm 63... En zijn in zeker opzicht niet alle christenen 'vreemdelingen en bijwoners' in deze wereld? Terwijl anderzijds alle christenen zich kind aan huis mogen weten bij de hemelse Vader. Vruchtbare thema's, juist voor mensen die weten wat het is om ontworteld te zijn.

De symptomen van ontworteling zijn vaak moeilijk zichtbaar. Echter, Jezus ziet ze wel; ontwortelde mensen kunnen zich gezien en geliefd voelen als hun ervaringen worden benoemd en als wordt verwezen naar Jezus die ook in dit opzicht genezing kan bieden.

2.II De vorm van de preek

De vorige paragraaf richtte zich vooral op de inhoud van de preek. Vanaf nu gaat het over zaken die vooral te maken hebben met de vorm ervan. Daarbinnen is er dan weer onderscheid tussen:

- a. de preekopbouw;*
- b. losse bouwstenen.*

2.II.a Preekopbouw

Hoe is een goede preek opgebouwd? De meeste westers geschoolde predikers zullen iets zeggen als: Die bevat een pakkende inleiding, een heldere themakeuze, een grondige exegeze, een praktische toepassing en een krachtig slotakkoord. Een goede preek is in essentie een evenwichtig opgebouwd betoog.

Deze preekopbouw heeft ongetwijfeld z'n kracht. Echter, als je er stevast voor kiest, in hoeverre houd je dan rekening met verschillende manieren van denken in je publiek, die mede gekleurd worden door hun culturele achtergrond?

Keller wijst er, in navolging van Hesselgrave, op dat er wereldwijd gezien drie vormen van redeneren zijn: conceptueel (of 'westers'), concreet-relatieve (of 'Chinees') en intuïtief (of 'Indiaas').²⁰

Conceptueel: beslissen op basis van analyse en logica, een deductieve manier van denken (eerst voorwaarden opstellen, dan conclusies trekken).

Concreet-relatieve: beslissen en overtuigingen koesteren op basis van relaties en de praktijk, gelet op wat blijkt te werken.

Intuïtief: beslissen en overtuigingen koesteren op basis van inzicht en ervaringen.

Het zal duidelijk zijn dat de westerse preekopbouw vooral aansluit bij de conceptuele manier van denken. Maar in hoeverre worden mensen uit andere werelddelen daarmee gediend? Zijn er ook andere opties?

¹⁹ Hart, Richard: *Preaching to Intercultural Assemblies*.

www.osv.com/OSVNewsweekly/Story/TabId/2672/ArtMid/13567/ArticleID/7987/Preaching-to-Multicultural-Assemblies.aspx

²⁰ Keller, 2014, blz. 112.

Jazeker. Zo is een meer *cyclische benadering* denkbaar, waarbij een bepaald kernthema steeds weer vanuit een andere invalshoek wordt benaderd, en belangrijke gedachten meer dan eens worden herhaald met verwijzing naar allerlei relevante Bijbelteksten.

Deze preekstijl is nogal eens terug te zien bij zogeheten 'black preachers'. Naar westerse maatstaven is er geen sterke rode draad aanwezig, maar evengoed kan de preek impact hebben.

Let wel, de cyclische benadering betekent idealiter niet dat de preek geen structuur heeft, maar alleen dat deze anders is dan naar westerse maatstaven gebruikelijk.²¹

Een andere optie is de *interactieve preekstijl*. Naar aanleiding van een specifiek thema krijgen mensen de ruimte om vragen te stellen en input te geven, en de spreker vormt zijn boodschap vervolgens in reactie en (dus) improviserend. Hij kan gelovigen uit de zaal vragen om praktische voorbeelden die zijn boodschap ondersteunen.

Het spreekt voor zich dat dit van de spreker de nodige parate kennis vraagt en het vermogen om snel te schakelen, en het vraagt ook om een publiek dat actief wil en durft mee te doen - maar als deze aanpak goed werkt, kan hij juist mensen met een concreet-relatieve instelling aanspreken.²²

Nog weer een alternatief vormt de *narratieve preekstijl*, waarin een belangrijke rode draad voor de hele preek wordt gevormd door een verhaal. Met als sterke kant dat 'it creates an accessible event of total engagement that has the ring of authenticity.'²³

Keller wijst erop dat deze manier van spreken juist past bij mensen met een intuïtieve manier van denken.²⁴

Tot zover diverse vormen van preekopbouw die een boodschap op een krachtige manier kunnen laten binnenkomen, juist bij een intercultureel publiek.

Alvorens met een van deze preekstijlen aan de slag te gaan is het uiteraard verstandig om je te verdiepen in wat er allemaal bij komt kijken en er zo nodig mee te oefenen. Het goed toepassen van deze vormen vraagt de nodige retorische vaardigheid!

2.II.b Bouwstenen

In deze paragraaf benoem ik een aantal bouwstenen of elementen die zeker ook in interculturele setting bruikbaar zijn. Ik zeg het met opzet zo ('zeker ook'), omdat ze in iedere preeksetting toegevoegde waarde kunnen bieden.

- Een eerste bouwsteen is *het gebruik van voorbeelden en vergelijkingen*. Die prikkelen de

²¹ 'Gardner Taylor was once asked, "How many points should a sermon have?" He replied with a wry smile, "At least one." A sermon without points is a pointless sermon. Every good point stated and made from the text is a nail driven to anchor the feet of our people to the Bible.'

Anyabwile, Thabiti: *Elements of style in black preaching*.

<http://thefrontporch.org/2014/07/elements-of-styles-in-black-preaching>

²² Voor een beknopte beschrijving van deze manier van preken zie: Radder, Jan. *De kunst van goed preken*, blz. 25 en 26. www.gemeentebloei.nl/kunstpreken.pdf

²³ Nieman en Rogers, 2001, blz. 45.

²⁴ Keller, 2014, blz. 112.

verbeeldingskracht. Zijn ze goed gekozen, dan belichamen ze de waarheid die je wilt overdragen op een manier die mensen bijblijft. Waarschijnlijk daarom dat Jezus zelf er ook royaal gebruik van maakte - zie bijvoorbeeld de Bergrede.

Echter, het ene soort voorbeeld is geschikter dan het andere. Wat goed werkt zijn voorbeelden die dicht bij het alledaagse leven staan, die iedereen in je publiek kan herkennen.

Hoe meer een voorbeeld verbonden is aan één specifieke cultuur, hoe meer je ermee moet oppassen. Onbedoeld kan het namelijk onbegrip veroorzaken en zelfs kunnen mensen zich buitengesloten voelen. Dave Pederson vertelt over een voorganger die de halve wereld overvloedig om in Zuid-Korea te preken, alwaar hij American Football als zijn belangrijkste preekillustratie gebruikte. Wat een luisteraar achteraf de volgende opmerking ontlokte: 'I discovered so much that I never knew about American football, but I didn't understand his message.'²⁵

Apart het noemen waard zijn voorbeelden uit je eigen leven. Hier kun je sympathie mee winnen; het helpt als mensen zich met je kunnen identificeren. Echter, niet in iedere cultuur is het gepast als een prediker over zichzelf praat.²⁶ Bovendien plaatsen veel van dit soort voorbeelden als vanzelf de schijnwerper op jouw leefwereld, en strookt dat met je interculturele idealen?²⁷

Onbedoeld kan een voorbeeld uit je eigen leven ook juist de afstand tussen jou en (een deel) van het publiek onderstrepen. Zo heb ik ooit iemand geadviseerd om een preekinleiding ontleend aan zijn campingvakantie in Zwitserland te vervangen door iets dichterbij huis - gegeven het feit dat nogal wat mensen die de diensten van ICF Apeldoorn bezoeken zich de luxe van een bergvakantie niet kunnen permitteren.

Wees als je met mensen uit andere culturen in gesprek bent, gespitst op ervaringen die ze met je delen en die je als voorbeeld in je preek kunt invoegen; dat brengt waardevolle variatie.

- *Het gebruik van beeldmateriaal* (powerpoint) is in interculturele setting aan te bevelen. In het algemeen blijven illustraties makkelijk in het geheugen hangen bij mensen uit welke cultuur dan ook.

Effectieve afbeeldingen helpen bovendien om taalbarrières te overbruggen. Stel dat je het beeld cocon-vlinder gebruikt om iets te zeggen over opnieuw geboren worden - dan is je hele betoog onbegrijpelijk voor iemand die toevallig het Nederlandse woord 'vlinder' nog niet kent. Tenzij je natuurlijk terloops de afbeelding van een vlinder laat zien.

²⁵ Pederson, Dave. *Preaching cross-culturally*. www.preaching.com/resources/articles/11545842

²⁶ Schmalenberger, Jerry. *Preaching across languages and cultures: some cautions and suggestions*. www.ministrymagazine.org/archive/2008/01/preaching-across-languages-and-cultures.html

²⁷ Overigens ligt dit knelpunt zelfs binnen één cultuur al op de loer. Daniël Wong schrijft: 'Alice Matthews evoked a standing ovation by the women in the audience when she used sewing as an illustration and then offhandedly said, "This was my sweet revenge for all of the football stories I have heard over the years."'

Wong, Daniel. *Preaching in a multicultural world*. www.preaching.com/resources/articles/11569912

Een goede powerpoint maken is een vaardigheid apart. Houd bijvoorbeeld de tekstuele eenheden beknopt; dat voorkomt dat de aandacht van jou naar de te lezen powerpoint sheet gaat, en ook dat mensen die je taal niet goed kennen slechts een woordenbrij zien.

Zorg ervoor dat de powerpoint de preek ondersteunt en niet andersom. Je zou bijvoorbeeld met degene die de beamer bedient kunnen afspreken dat het scherm op zwart gaat als er een halve minuut lang niet expliciet naar wordt verwezen.

Laat verder preek en powerpoint gelijk oplopen: projecteer je volgende punt pas op het moment dat je eraan toe bent (dus niet aan het begin van je preek vijf punten onder elkaar). Deze aanpak voorkomt dat mensen gaan vooruitlezen en dus afgeleid worden van wat jij op dat moment aan het vertellen bent. Ook structureert het als vanzelf je boodschap wanneer je op het juiste moment je volgende punt laat zien.

Uiteraard zijn ook andere beeldende elementen mogelijk: neem als preekillustratie eens een zaklamp mee, een gevulde vuilniszak, of een kaars... Of kom met dingen die symbolische waarde hebben in een van de culturen die aanwezig zijn. Ruimte genoeg voor persoonlijke creativiteit.

- *Humor* is een krachtig middel: Als de grap overkomt ben je weer even verzekerd van 100 procent aandacht van je publiek. En maakt de grap meteen een kernpunt van je boodschap duidelijk, dan zullen mensen dit makkelijk onthouden.

Alleen, humor komt niet als vanzelf over taal- en cultuurgrenzen heen. Sommige woordspelingen zijn moeilijk vertaalbaar, of lastig te volgen voor wie de voertaal niet als moedertaal heeft. Ook lacht niet iedere cultuur om dezelfde dingen. Denk dus vooraf ook na over je grapjes.

Pas op met grapjes maken over culturen; dit is hooguit redelijk veilig als je meerdere culturen tegelijk op de hak neemt, en dan zeker ook die van jezelf. Het gaat mis als mensen het gevoel krijgen dat er personen of groepen belachelijk worden gemaakt.

Humor die in het algemeen veilig is, is milde zelfspot. Al zijn er luisteraars bij wie het gebruik van humor je gezag als spreker sowieso kan ondermijnen, bijvoorbeeld als in een bepaalde cultuur hardop lachen niet past bij de setting van een ontmoeting met God.

Dave Pederson wijst de volgende weg: 'My basic rule for humor is that every culture values a story. Few cultures value a English-language pun. No two cultures have exactly the same sense of humor. I have found that the best humorous stories are based on my own experience in adjusting to a biblical truth or cultural difference.'²⁸

- De mate waarin *verbale interactie met het publiek* gebruikelijk is verschilt nogal per cultuur, variërend van in stilte luisteren tot instemming betuigen via roepen of een al dan niet staande ovatie. Van belang is uiteraard ook waaraan een gemeenschap in de loop der tijd gewend is geraakt.

Het kan een idee zijn om eens wat te experimenteren met het vergroten van de verbale interactie. Bijvoorbeeld: in het begin van de preek de aandacht trekken door wat vragen te stellen naar aanleiding van het thema. Later in de preek mensen vragen eens een kernzin

²⁸ Pederson, Dave.

hardop te herhalen. En roep eens ‘Halleluja!’ met het doel een ‘Amen’ uit te lokken - iets wat in Afrikaanse setting heel gebruikelijk is. Reageert er niemand, dan kun je het wie weet ombuigen tot een grapje.

In hoeverre verbale interactie past hangt af van de culturen die aanwezig zijn, en ook wel van de grootte van de groep (hoe groter de groep, hoe lastiger het is om een inhoudelijke dialoog met het publiek aan te gaan). Maar loopt de verbale interactie goed, dan is het een manier om de band tussen publiek en spreker te verstevigen. De algehele betrokkenheid en saamhorigheid worden erdoor vergroot.²⁹

- Nog een bouwsteen die juist in interculturele setting bruikbaar is: het *citeren van spreuken en gezegden* - en dan bij voorkeur vanuit steeds weer andere culturen. (Ver)taalproblemen liggen hier op de loer, dus heldere uitleg is wel nodig. Maar stel je nu voor die uitleg gegeven wordt door iemand vanuit een bepaalde cultuur, dan voelt die cultuur zich gewaardeerd en ervaart iedereen eens te meer het leuke en verrijkende van verschillende culturen.³⁰

Uiteraard is het de kunst om spreuken en gezegden te gebruiken die passen bij de kernboodschap. Want die helpen om die boodschap over te laten komen.

Je kunt ze bijvoorbeeld op het spoor komen door gemeenteleden te bevragen op de mooiste spreekwoorden die ze kennen. Een Bijbelcommentaar waarin dit soort spreuken bewust geïntegreerd zijn is *The African Bible Commentary*.³¹ Er bestaan ook spreekwoordenboeken waarin allerlei culturen aan bod komen.

- Een belangrijke bouwsteen van de preek heeft te maken met *de mate van expressie en vrijheid van spreken*. Bijvoorbeeld wel of niet spreken van papier?

Ooit woonde ik samen met een man van Indonesische komaf een gereformeerde kerkdienst bij. Na afloop zei hij me naar aanleiding van de preek: ‘Ik dacht: hij gaat toch niet alles van papier voorlezen?’ Wat dus wel het geval was geweest en wat hem nogal belemmerd had om de spreker en zijn boodschap serieus te nemen.

Anderzijds zijn er culturen waarin men hecht aan ingetogenheid, zoals de Aziatische cultuur. Ook veel (ex-)moslims en mensen met een orthodoxe achtergrond stellen een formelere voordracht op prijs, waarbij voorlezen prima kan passen.

Tim Keller: ‘Een Latijns-Amerikaans lid van onze kerk vertelde me eens, een beetje verlegen, dat wanneer hij andere Latijns-Amerikanen meenam om mij te horen preken, hij ze het volgende vertelde: ‘Hij gelooft echt wat hij zegt, maar dat zie je niet zo aan hem.’

Naar de maatstaven van latino’s was Kellers voordracht dus nogal onderkoeld. Maar voor westerlingen uit New York zou naar Kellers idee een meer emotionele overdracht overdreven overkomen.³²

Dus opnieuw: wat passend is verschilt per setting. Uiteraard weegt ook mee waarbij de prediker zichzelf prettig voelt; meer daarover in hoofdstuk 3.

²⁹ Juist voor mensen die te maken hebben met ontworteling (het gevoel nergens bij te horen) is dit van belang. Nieman en Rogers, 2001, blz. 102.

³⁰ Idem, blz. 45, 46.

³¹ Adeyemo, Tokunboh, 2010. *African Bible Commentary. A One-Volume Commentary Written by 70 African Scholars*. Grand Rapids: Zondervan.

³² Keller, 2014, blz. 89.

- Welke *tijdsduur* is gewenst, hoe lang mag de preek duren?

Gerald T du Preez schrijft: 'A *time-focused* community would expect that a sermon would ideally last around 20 minutes (...) To the African who is *event driven* a sermon of 20 minutes leaves him wondering if there is something wrong with the preacher. After all, he or she has the whole day. They have come to Church. They will only be going back home this evening.'³³ Ofwel, de verwachtingen op dit punt zijn nogal cultureel bepaald, wat dus opnieuw vraagt om maatwerk.

Eén richtlijn staat in ieder geval als een huis: stop met preken voordat je publiek afhaakt. Gaan mensen zich vervelen, dan is dat niet opbouwend, en missionair bezien zelfs ronduit schadelijk. Waarom zou je nog terugkomen als je je verveelt? Laat staan je burens of je vrienden meenemen...

Overigens blijkt het niet onvermijdelijk dat een westers publiek na 20 minuten afhaakt; bijvoorbeeld de Amerikaan Marc Driscoll slaagde erin met preken van een uur wekelijks volle kerken te trekken. Veel hangt af van je (s)preektechniek.

Uiteraard is niet alleen de vraag wat je als spreker aan kunt, maar ook wat je wilt: misschien kies je bewust voor korte preken, zodat er meer tijd overblijft voor andere zaken.

2.III Andere stemmen

Het houden van een preek (of zelfs: het leiden van een dienst) lijkt in sommige gemeenten een one-man-show: één persoon zegt en doet alles. Terwijl er principieel gezien geen enkel bezwaar tegen afwisseling is. In interculturele setting is die afwisseling misschien zelfs onmisbaar. Want jij als spreker blijft altijd iemand met een bepaalde culturele identiteit. Wil je echt overdragen dat mensen vanuit andere culturen even waardevol zijn als jijzelf en jouw cultuur, dan is het goed om hen ook het woord te geven.

Daarom als derde en laatste onderdeel van dit hoofdstuk aandacht voor de vraag: hoe kun je inbreng van anderen verwerken bij het overdragen van de boodschap? Ik doe vier suggesties.

- *Bied ruimte voor getuigenissen, tijdens de preek of op een ander moment in de dienst.* Dit kunnen spontane getuigenissen zijn. Voordeel daarvan is dat iedereen de ruimte heeft om iets te zeggen. Nadeel is dat je vooraf niet weet of wat er komt opbouwend zal zijn en ook niet hoe lang het gaat duren - dit laatste is trouwens een nogal westers getint bezwaar :-).

Om deze bezwaren te ondervangen kun je vooraf afspreken wie er een getuigenis geeft en waarover.

Een variant op het geven van een getuigenis is mensen (laten) interviewen over een bepaalde ervaring: zo heb je invloed op hoe lang ze aan het woord zijn en het kan hun ook helpen om hun verhaal te structureren en hun boodschap over te laten komen.

- *Bereid een boodschap of een dienst voor samen met een intercultureel samengestelde (huis)groep en presenteer deze gezamenlijk.* Bijvoorbeeld: één persoon doet het gebed, een ander kondigt de liederen aan, een derde vertelt iets over het thema, een vierde houdt een

³³ Du Preez, Gerald T. *Teaching homiletics in a multi-cultural context: a South African perspective*, blz. 10. http://ict.aiias.edu/vol_27/27cc_039-058.htm

getuigenis, een vijfde maakt de toepassing... Gezamenlijk een sketch opvoeren kan ook. Zelf kun je wellicht volstaan met een coachende rol.

Dit idee werkt vooral als de samenkomst niet zo groot is. Of in ieder geval, hoe groter de zondagse samenkomst, hoe meer het van de mensen vraagt om zo vorm te geven dat een breed publiek erdoor wordt opgebouwd.

- *Verwerk in de dienst een forumgedeelte*, bijvoorbeeld aan het begin van de preek, waarin je mensen uit verschillende culturen met de zaal in gesprek laat gaan over een bepaald thema. Uiteraard werkt dit alleen in een setting waarin veel mensen dezelfde (voer)taal beheersen.

- En last but not least: *Laat geregeld mensen preken die vanuit andere culturen afkomstig zijn*: mensen van binnen de eigen gemeente of gastsprekers. Alleen al door wie ze zijn onderstrepen ze dat in jouw gemeente inbreng vanuit andere culturen waardevol wordt gevonden. Met hun voordracht spreken ze wellicht een ander deel van je publiek gemakkelijk aan dan jij. En vanuit hun achtergrond kan het zijn dat ze aspecten van de Bijbelse boodschap dichtbij brengen die jijzelf tot nu toe geneigd bent te negeren.

Kortom, aanleiding én manieren genoeg om niet alleen altijd zelf als prediker op te treden, maar om de verkondiging in de volste zin van het woord meerstemmig te laten zijn.

2.IV Afronding

Tot zover een bespreking van zaken die samenhangen met de preek in interculturele setting.

2.I ging over de manier waarop de (mogelijke) samenstelling van het publiek de inhoud kan beïnvloeden. 2.II besprak aspecten die te maken hebben met de vorm van de preek: enerzijds de algehele preekopbouw en anderzijds losse bouwstenen. En 2.III behandelde manieren waarom stemmen vanuit andere culturen in de preek en/of de verdere samenkomst kunnen worden verwerkt.

Het kan niet te vaak gezegd worden: iedere setting is anders, en dat vraagt om het maken van specifieke keuzes. Dit hoofdstuk is geslaagd als het helpt om nieuwe alternatieven te overwegen en om keuzes te maken die optimaal afgestemd zijn op de luisteraars.

Hoofdstuk 3: De prediker

De preek en de prediker zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Een preek kan technisch gezien nog zo goed in elkaar zitten, maar als de prediker zelf weinig betrokken is op wat hij brengt zal hij weinig uitrichten. Goed preken vraagt dus niet alleen om communicatieve vaardigheden, maar om voorbereiding van de hele persoon. Dat geldt al helemaal in interculturele setting, vanwege de extra hindernissen die te overwinnen zijn. Vandaar dat dit derde hoofdstuk ingaat op factoren die te maken hebben met de persoon van de prediker. Wat hier volgt zijn, in de vorm van vijf adviezen, basisvoorwaarden voor iedereen die effectief wil preken in interculturele setting.

1. Wees goed voorbereid (hoofd en hart)

Preken is spreken namens God - een hele verantwoordelijkheid. Het minste wat je kunt doen om deze verantwoordelijkheid te nemen is jezelf goed voorbereiden. Leg de lat voor jezelf dus hoog. Zorg dat je wat je persoonlijke inzet betreft God en je hoorders recht in de ogen kunt kijken.

Dit geldt enerzijds voor de preektechnische kant van de zaak: stop voldoende tijd in exegese, in preekopbouw, in afstemming op het publiek. Wat voldoende tijd is verschilt per persoon, maar zorg dat je in ieder geval weet wat je wilt zeggen, waarom je juist dat wilt zeggen en hoe je het moet en zult gaan zeggen.

Zo mogelijk nog belangrijker: zorg dat je hart goed is voorbereid. Het is mogelijk om een Bijbelgedeelte goed te bestuderen en er een degelijke boodschap uit te hebben gehaald zonder er zelf diepgaand door beïnvloed te zijn. Zeker voor beginnende sprekers is dat een valkuil; ze doen zo goed hun best om hun hoofd erbij te houden dat hun hart eronder lijdt. Dat komt de impact van de preek niet ten goede.

Hoe bereid je je hart dan voor? Mediteren is belangrijk: voor jezelf de boodschap overwegen, allereerst gericht op wat deze voor jou persoonlijk betekent. Neem de tijd om jezelf te laten aanspreken door het Woord.

Een coach vertelde me dat hij een stoel heeft waar hij, als hij zijn tekst eenmaal gekozen heeft, minstens een halfuur in doorbrengt, met niets meer dan een open Bijbel op schoot. Anderen (zoals Tim Keller, bij verschillende gelegenheden) benadrukken het belang van gebed. Zorg dat je gebedsleven zo goed is, dat geestelijke waarheden werkelijk voor je zijn; alleen dan kun je er ook geloofwaardig over spreken.

Een van de personen die meedeelde aan mijn onderzoek voor deze handreiking³⁴ gaf aan dat hij God altijd vooraf vraagt iets in zijn hart te doen, om hem zo de juiste boodschap aan te reiken. Een ander vertelde dat hij als hij moet preken de hele dag vast.

Wat mij persoonlijk erg helpt is: de boodschap hardop voorbereiden, op basis van het nodige exegetische voorwerk en een globale preekopzet. Dit helpt me om de boodschap beter in mijn hoofd te krijgen, zodat ik tijdens het houden van de preek zelf grotendeels vrij ben van papier; het is dus ook een vorm van technische voorbereiding. Tegelijkertijd blijkt deze

³⁴ Zie de inleiding voor wat meer informatie hierover.

aanpak ervoor te zorgen dat de boodschap mijn hart raakt, al hardop mediterend (want daar komt het in feite op neer) raak ik er meer door gegrepen.

Ik ben pas tevreden als ik werkelijk enthousiast ben over wat ik wil doorgeven - wat vaak nog vraagt om de nodige inhoudelijke wijzigingen tijdens het voorbereidingsproces. Deze manier van voorbereiden blijkt ook motiveren tot gebed voor de preek en voor de dienst als geheel. In het begin voelt hardop voorbereiden (ofwel: preken tegen de boekenkasten) misschien wat onwennig, maar ik beveel het graag van harte aan. Overigens is dit idee mijzelf ook door meerdere coaches aangereikt.

Tot zover wat adviezen voor een optimale voorbereiding van hoofd en hart. Uiteraard is dit aspect niet alleen in interculturele setting van belang. Maar het past hier toch op de eerste plaats, aangezien persoonlijke betrokkenheid cultureel bepaalde barrières overwint.

2. Onderhoud goede relaties

Een tweede advies dat zeker in interculturele setting onmisbaar is: onderhoud goede relaties, ken de mensen die voor je zitten. Zorg dat je hen niet alleen op zondag ziet, maar ook doordeweeks. En dan niet alleen in wat formelere settings, zoals een Bijbelstudiegroep of tijdens een pastoraal gesprek - maar doe ook dingen die allereerst de relatie dienen: samen eten, samen een spel doen, samen erop uitgaan...

Uiteraard helpt het als de hele cultuur in je gemeente erop gericht is om onderlinge relaties te bevorderen, dan draai je hier als prediker vanzelf in mee.

Goede relaties zijn in tweeërlei opzichten waardevol. Enerzijds helpen ze jou om mensen beter te leren kennen en dus om je preken beter op hen af te stemmen.

Maar het omgekeerde is even waardevol: goede relaties helpen jouw luisteraars om jou beter te leren kennen en te waarderen. Weten ze dat je van hen houdt en het goede voor hen zoekt, dan maakt hen dat ontvankelijker voor wat je brengt. Ze stellen hun hart makkelijk open voor jou en daarmee ook voor je boodschap.

Zeg je eens iets wat cultureel bezien onhandig is, dan zullen ze veel van je verdragen. En wellicht zelfs het aandurven om je achteraf te zeggen waar het mis ging, zodat je ervan kunt leren.

Iemand liet me weten: Wat buiten de preek om gebeurt is belangrijker dan wat tijdens de preek zelf gebeurt - en dat is ongetwijfeld waar.

3. Blijf flexibel en bereid tot leren

Het vorige hoofdstuk noemde tal van punten die om persoonlijk aanpassingsvermogen vragen. Daarmee zijn leerbereidheid en flexibiliteit voor interculturele predikers in ieder geval onmisbaar.

Preaching to Every Pew - een boek dat de neerslag vormt van onderzoek onder interculturele predikers - benadrukt vooral het belang van flexibiliteit op het punt van voordracht. Immers, voordracht bepaalt sterk hoe een preek overkomt, en juist het aanpassen van de stijl van voordracht is moeilijk.

De meeste mensen ontwikkelen aan het begin van hun bediening een preekstijl die aansluit bij hun eigen achtergrond, opleiding, persoonlijkheid en voorbeeldfiguren. Gaan ze echter

aan de slag in een andere setting dan waar ze zelf als hoorder in zaten, dan kan dat vragen om het ontwikkelen van een compleet nieuwe stijl van voordracht. Iemand die geneigd is van papier te preken, moet misschien leren om meer improviserend te werk te gaan - maar het omgekeerde kan ook.

Het boek vertelt over een prediker die zichzelf een uitbundige preekstijl had aangeleerd en die vervolgens terecht kwam in een Japans-Amerikaanse en Chinees-Amerikaanse kerk. 'I got happy,' he told us. 'I got *myself* happy, preaching in this Japanese and Chinese setting, and it just went over like a lead balloon - just nothing.'³⁵

Een ander aspect dat om leerbereidheid vraagt: Als je spreekt voor een intercultureel publiek, dan heb je mensen voor je die zich vreemdeling voelen vanwege een verschil in taal en cultuur. Wat dat inhoudt is moeilijk te begrijpen als je nooit zelf iets vergelijkbaars hebt meegemaakt.

Predikers doen er dus goed aan zichzelf, zo mogelijk, eens een paar maanden onder te dompelen in een compleet andere cultuur - bijvoorbeeld door een verre reis te maken. Is dat praktisch onuitvoerbaar, streef er dan in ieder geval naar met regelmaat mee te doen in een setting waarin je zelf niet van nature thuis bent. Bijvoorbeeld als gast in een migrantenkerk met een voertaal die jou vreemd is.

Voor mezelf was het een aantal jaren geleden verrijkend om tijdens een vakantieweek onderdeel te zijn van een Franstalige Bijbelstudiegroep, een taal die ik matig beheers. Ik voelde me onwennig en dom - en toch ook wel gezegend, in ieder geval achteraf. Want nu ondervond ik eens aan den lijve wat het voor mensen uit andere culturen kan betekenen als ze meedoen aan een Nederlandstalige Bijbelstudiegroep zoals ik die al zo vaak heb geleid.

Een goede preekvaardigheid is iets wat voor de meeste mensen om jaren training vraagt, en altijd is er ruimte voor verdere groei. Vandaar nog wat praktische adviezen, waarmee de hier besproken leerbereidheid kan worden omgezet in daden.

* Vraag feedback aan de mensen voor wie je preekt: wat vinden ze goed gaan en wat kan beter?

* Betrek je hoorders actief bij de preekvoorbereiding - bijvoorbeeld door een preek voor te bereiden samen met een intercultureel samengestelde klankbordgroep in je gemeente.³⁶

* Laat eens een opname van een preek horen/zien aan iemand die in eenzelfde setting werkt en vraag feedback.³⁷ Uiteraard is een netwerk als ICP hierin waardevol, met zoveel voorgangers die in een vergelijkbare setting actief zijn.

* Beluister goede voorbeelden. Internet biedt talloze preken van sprekers uit tal van landen en culturen. Vraag christenen uit andere culturen naar hun favoriete prediker en

³⁵ Nieman en Rogers, 2001, blz. 145, 146.

³⁶ Schmalenberger. Paragraaf 5, punt 8.

³⁷ 'We met preachers who sought such support both within and beyond the congregations in which they served. The key, however, was that the support came from someone native to the preacher's own background, in whatever way that background was described. (...) Although it is ideal to have such partners nearby for face-to-face conversation, having someone on the other end of the telephone or Internet was seen as far better than trying to work with no support at all.' Nieman en Rogers, 2001, blz. 144, 145.

bekijk/beluister deze persoon eens. Zelfs als je er geen woord van verstaat, leer je er nog van: het zegt iets over het verwachtingspatroon van je tipgever en over hoe je je preek ook zou kunnen voordragen.

Persoonlijk beluister ik al jaren met enige regelmaat preken van T. D. Jakes, een Afro-Amerikaanse prediker die me door een Angolese vriend is aanbevolen. Fascinerend!

4. Wees duidelijk over waar je staat

De machtsafstand in de Nederlandse cultuur is gering. Dat wil zeggen: als voorganger sta je meer tussen de mensen dan erboven. De meeste Nederlandse voorgangers zouden het ook niet anders willen.

Echter, in nogal wat andere culturen wordt nadrukkelijk tegen de voorganger/pastor opgezien; hij heeft veel gezag. Samuel Lee vertelde tijdens een bijeenkomst van gemeentestichters over een Afrikaans echtpaar dat geknield zijn werkkamer in kwam schuifelen, want ze wilden een onderhoud met 'the man of God' - en hoe reageer je dan? Verwachtingen op het punt van gezag kunnen behoorlijk uiteenlopen en zelfs tegenstrijdig zijn.

Als voorganger is het wijs om (1) voor jezelf een houding te bepalen die past bij de mensen met wie je omgaat én bij hoe jezelf in elkaar zit en (2) helder te communiceren over de keuzes die je in dezen maakt. Dit ook in afstemming met je leidersteam, zodat je het samen eens bent over de lijn die je volgt.

In het algemeen past het bij een interculturele om vrijmoedig je plek als leider in te nemen en enigszins directief te zijn; mensen uit andere culturen zitten in het algemeen niet te wachten op een leider die polderend zijn weg gaat.

Echter, op z'n tijd zullen er dan anderen zijn die zich aan je storen - en dat zouden dan nogal eens Nederlanders kunnen zijn... Dus blijvende communicatie hierover is onmisbaar, en blijf vooral streven naar een samenbindende en toegankelijke houding. Zorg ook dat je het als leidersteam een bent over de manier waarop je je rol invult.

Welke afwegingen je ook maakt, koester je integriteit en doe geregeld aan zelfonderzoek. Voorkom dat je misbruik gaat maken van de machtspositie die je nu eenmaal hebt. Mensen van allerlei achtergrond kunnen veel van je hebben wanneer ze overtuigd zijn van je betrouwbaarheid en goede bedoelingen.

5. Accepteer je anders-zijn

Een laatste punt: ook al is het goed om jezelf aan te passen, accepteer dat er grenzen zijn. Ben je een Nederlander, dan zul je nooit de voordracht en uitstraling krijgen die de Afrikaan of de Koreaan onder je gehoor van huis uit gewend is - en dat hoeft dus ook niet.

Voorgangers in interculturele setting dienen te accepteren dat er zoiets bestaat als een 'stranger complex', het besef dat je altijd anders zult zijn dan (een deel van) je doelgroep. Het is waar: 'You can't fake a culture that's not your own. You can respect it, learn from it as a visitor, but you can't ape it.'³⁸

Natuurlijk zit hier spanning ten opzichte van punt 3: enerzijds bereid zijn jezelf aan te passen

³⁸ Nieman en Rogers, 2001, blz. 141.

en over grenzen heen te gaan en anderzijds accepteren dat er grenzen zijn waar je niet overheen kunt en ook niet overheen hoeft. Hoe vind je het juiste evenwicht?

Beslissend lijkt me om, wat men noemt, jezelf te blijven. Dat vraagt om zelfkennis en zelfreflectie, aan de hand van vragen als:

- Welke aspecten in mijn persoonlijke presentatie zijn voor mij onvermijdelijk of onopgeefbaar, en waarom is dat zo?

- In hoeverre komt wat ik vanbinnen voel en vind overeen met wat ik aan de buitenkant laat zien? Past dit bij wat ik ten diepste wil?

Stof tot nadenken...

Afronding

Tot zover vijf adviezen die predikers in interculturele setting helpen bij het uitvoeren van hun taak. Preken vraagt altijd om verdere groei. Maar doe je je best, dan wil God dat zegenen - en zul je meer en meer merken dat het mogelijk is om te preken met impact, ook, ja zelfs voor een intercultureel publiek.

Hoofdstuk 4: Suggesties voor verder lezen

In deze beknopte handreiking kon ik van alles benoemen, maar weinig uitwerken. Vandaar ter afsluiting nog wat leessuggesties voor wie zich nader wil verdiepen in de vraag: hoe stem ik mijn preek af op een (intercultureel) publiek?

Een goede verhandeling over contextualiseren en over hoe je dit nu doet in de praktijk, is te vinden in *Centrum Kerk* van Tim Keller - met name hoofdstuk 7 tot en met 10. Dit boek als geheel is meer dan het lezen waard voor eenieder die met gemeentestichting bezig is en die met twee benen in deze cultuur wil staan.

Een standaardwerkje over culturen en cultuurverschillen is *Foreign to familiar* van Sarah Lanier, een paar jaar geleden in het Nederlands vertaald onder de titel *Waarom zijn wij anders?* Onmisbare lectuur voor eenieder die in interculturele setting werkt.

Het beste boek (en zelfs: het enige goede) over preken in interculturele setting dat ik ben tegengekomen is *Preaching to Every Pew. Cross-cultural strategies*; het was voor deze handreiking de belangrijkste bron. De kracht van dit boek is dat het gebaseerd is op een flink aantal diepte-interviews met predikers in interculturele setting. Het sluit dus nauw aan bij de praktijk, hoewel het zeker ook zinnige theoretische overwegingen biedt.

Een standaardwerk op het gebied van over cultuurgrenzen heen preken is *Communicating Christ Cross-culturally. An introduction to Missionary Communication* van David J. Hesselgrave. De eerste doelgroep van dit omvangrijke werk vormen zendingswerkers, dus mensen die actief zijn binnen één andere cultuur - maar veel ervan is ook relevant voor wie werkt in interculturele setting.

Wat betreft losse artikelen verwijs ik naar de voetnoten die in deze handreiking vermeld zijn. Met hier een speciale vermelding voor *An Intercultural Homiletic: Preaching Amidst Cultures* van Daniël L. Wong. Dit artikel beschrijft op academisch niveau waar intercultureel/intercultureel preken in essentie op neerkomt en waar het om vraagt; het is een aanrader voor wie zijn roeping in dezen nader wil doordenken.

Bijlage 1

Missionair, intercultureel preken en contextualiseren: terreinverkenning en visievorming

Inleiding

Een lezer van dit verslag zou zich kunnen afvragen: Hoezo aandacht voor preken in missionaire, interculturele setting, alsof het een bijzondere ‘tak van sport’ zou zijn? Is iedere preek niet gewoon een preek?

Deze vraag raakt aan het bestaansrecht en nut van dit afstudeerproject, dus vandaar dat ik er hier op inga. Allereerst bespreek ik wat preken als zodanig is. Vervolgens bezie ik in hoeverre het zinvol is om speciale aandacht te besteden aan preken in missionaire, interculturele setting.

Het tweede deel van dit hoofdstuk weidt uit over het begrip contextualiseren - een term die in discussies over intercultureel, missionair preken vaak voorbijkomt. Hierbij geef ik vooral aandacht aan het gedachtegoed van Tim Keller, gelet op de invloed die deze Amerikaanse prediker heeft, zeker ook binnen ICP. Ik bespreek Kellers opvattingen, evenals wat kritische tegenstemmen, en verwoord ten slotte een eigen visie op Kellers benadering.

Wat is preken

Wat is een preek en wat is preken? Preken komt van het Latijnse *predicare*, dat verkondigen betekent. Het is van ouds af dan ook zoveel als ‘Gods Woord verkondigen’.³⁹

Ook al komt het werkwoord preken in Nederlandse Bijbelvertalingen bij mijn weten niet voor, in de Bijbel wordt er heel wat gepreekt oftewel verkondigd. Jezus zelf verkondigde ‘het goede nieuws over het koninkrijk.’ (Mattheüs 4:23)

Hij gaf ook zijn leerlingen de opdracht dit te doen, niet alleen richting hun volksgenoten maar tot aan de uiteinden van de aarde: ‘Ga dus op weg en maak alle volken tot mijn leerlingen, door hen te dopen in de naam van de Vader en de Zoon en de heilige Geest, en hun te leren dat ze zich moeten houden aan alles wat ik jullie opgedragen heb.’ (Mattheüs 28:19 en 20)

Beide genoemde teksten geven beknopt aan wat preken inhoudt. Preken is ‘het goede nieuws over het koninkrijk’ verkondigen: Gods koninkrijk komt eraan, een nieuwe wereldorde waarin geen plaats meer zal zijn voor kwaad en onrecht. En waarin Jezus Christus een sleutelrol zal innemen: God zal regeren via Hem.

Verder is preken/verkondigen bedoeld om mensen tot leerlingen van Jezus te maken. Ze moeten leren zich te houden aan alles wat Hij zijn (eerste) leerlingen heeft opgedragen. Beide teksten laten (evenals andere passages) zien dat aan preken een appellerend element verbonden is: niemand is vanzelfsprekend klaar voor de terugkomst van koning Jezus. Er is bekering nodig; mensen dienen zich te gaan houden aan wat Jezus heeft geleerd.

De missie van Jezus richt zich op mensen die nog geen leerlingen van Hem zijn; via de verkondiging komt immers de oproep tot hen om leerlingen van Hem te worden. Jezus vraagt dus van mensen die namens Hem spreken om *missionair* te zijn, in de gangbare betekenis van

³⁹ www.etymologiebank.nl

het woord: naar buiten gericht, gericht op hen die zijn leerlingen (nog) niet zijn. En de missie richt zich niet alleen maar tot volksgenoten van Jezus en van zijn leerlingen, maar tot mensen uit alle volken. Ofwel, Jezus vraagt van mensen die namens Hem spreken ook om *intercultureel* gericht te zijn.

Zo bezien kan gezegd worden: missionair, intercultureel preken is in feite niets bijzonders. Iedere preek die de naam waard is, heeft een missionair en intercultureel element in zich, gelet op wat Jezus zelf deed en waar Hij toe oproeg.

Missionair preken

Maar ja, dat maakt de vraag alleen maar prangender: hoezo dan specifiek aandacht voor missionair preken en voor intercultureel preken?⁴⁰

Wat het missionaire betreft is een belangrijke reden dat *de context waarin wordt geprekeerd de achterliggende decennia grondig veranderd is*. Honderden jaren was Europa een gekerstend werelddeel; predikers en hun hoorders deelden hetzelfde referentiekader. Ze gingen er bijvoorbeeld beiden als vanzelf van uit dat God bestaat en dat Hij gezag heeft over het menselijke leven. Niet dat hoorders (of predikers) Hem in de praktijk zomaar gehoorzaamden, maar over dit uitgangspunt waren ze het wel eens. De prediker kon er dus mee volstaan om hoorders op te roepen om het goede te doen.

Echter, met de Verlichting begon een proces van secularisatie, waardoor God in de waarneming van velen steeds minder een realiteit is, een invloed die ook aan de predikers zelf niet is voorbijgegaan.⁴¹

De term ‘missionair preken’ vraagt aandacht voor deze werkelijkheid, door te benadrukken dat de Bijbelse boodschap niet meer als vanzelf aansluit bij de meerderheid van de hoorders. Meer dan voorheen moet worden nagedacht over het missionaire aspect.

Anders gezegd: Het begrip ‘missionair preken’ helpt predikers om zichzelf als zendeling te beschouwen, als mensen die moeten leren om ingangen te vinden tot de cultuur.⁴² Een belangrijke reden dus om aandacht te vragen voor missionair preken.

Onder missionair preken valt trouwens ook de manier van preken die wel wordt aangeduid met ‘inclusief preken’: namelijk zo preken dat kerkmensen als niet-gelovigen tegelijkertijd worden aangesproken. Tim Keller is een groot voorstander van deze manier van preken en brengt deze ook in de praktijk, op een manier die in ieder geval getalsmatig vruchtbaar is.

Voor Paas is de beschreven marginalisatie van de kerk geen deprimerend gegeven; hij heeft het over een ‘hoopvolle erkenning’ van het feit dat de kerk zich in de marge bevindt - en wel omdat de christelijke prediking juist vanuit de marge haar eigen geluid kan terugvinden. Immers, ‘het christelijk geloof spreekt van een waarheid die niet begrepen kan worden vanuit

⁴⁰ Pas na het schrijven van deze bijlage is besloten de focus vooral te leggen op het interculturele preken, vandaar dat ik hier ook nog afzonderlijk aandacht besteed aan het missionaire aspect; voor een nadere onderbouwing van de latere wijziging zie het procesverslag.

⁴¹ ‘Mensen zijn anders dan vroeger. (...) De prediker zelf is een andere dan vroeger en hetzelfde geldt voor de hoorders.’

Keller, Tim en Paas, Stefan: *In hoeverre moeten preken hoordergericht zijn?* Document uit database ICP; eerder verschenen in CV.Koers (niet meer online vindbaar).

⁴² Paas, Stefan, 2010. *Missionair preken*. Postille 62, Zoetermeer: Boekencentrum. Blz. 18. Digitaal in te zien via www.izb.nl:81/download/CAwdEAwUUKBLXw==

een positie van macht, maar alleen vanuit een diep besef van machteloosheid.’⁴³

Intercultureel preken

Tot zover de reden om speciaal aandacht te vragen voor missionair preken. Zo is er ook een reden voor speciale aandacht voor de interculturele dimensie van de preek, en wel deze: *De achterliggende decennia zijn vele niet-westerlingen Europa binnengekomen*. Deze mensen en de groepen die zij vertegenwoordigen hebben ieder hun eigen levensbeschouwelijke kaders, die vaak sterk afwijken van wat van ouds in Nederland gebruikelijk was.

Is de kerk geroepen om ook voor deze mensen een boodschap te hebben? Ongetwijfeld! Jezus stuurde zijn leerlingen richting alle volken - en dus de leerlingen die hier in het Westen wonen klaarstaan als de volken hun kant op komen.

Maar zeker voor deze mensen geldt dat de Bijbelse boodschap niet als vanzelf zal landen. De verschillen zijn vaak nog groter dan die tussen een Nederlandse prediker en een Nederlandse geseculariseerde hoorder. Een boeiend en praktisch boek hierover, *Preaching to every Pew*, wijst op verschillen in sociale klasse, in mate van verworteling en in levensbeschouwing.⁴⁴

Het zou prachtig zijn als in iedere Nederlandse kerk zodanig gepreekt werd dat ook mensen vanuit andere culturen optimaal met een boodschap bediend zouden worden. Echter, in de praktijk is dit eigenlijk onmogelijk: de genoemde verschillen zijn wel heel groot. Daarom is het ook gerechtvaardigd om speciaal aandacht te geven aan het onderwerp intercultureel preken.

Tot zover is onderbouwd waarom aandacht voor missionair en intercultureel preken nuttig is. De praktijk wijst uit dat beide vormen van preken prima te combineren zijn en elkaar zelfs op een natuurlijke manier versterken. Beide benaderingen vragen namelijk om het opnieuw doordenken van de verkondiging, om zo nodeloze belemmeringen tussen de boodschap en de hoorder weg te nemen en optimale aansluiting te vinden. Wie serieus probeert aan te sluiten bij een intercultureel publiek is als vanzelf ook missionair bezig.

Contextualisatie

Aansluiting zoeken bij de hoorder - dat begrip brengt bij een onderwerp dat nauw samenhangt met missionair, intercultureel preken, namelijk het onderwerp contextualisatie. Preken in missionaire, interculturele setting is onmogelijk zonder hier grondig over na te denken.

Wat is contextualisatie? Ik richt me in mijn bespreking vooral op wat Tim Keller hierover naar voren brengt. Reden hiervoor is dat hij wereldwijd invloedrijk is én een belangrijke inspiratiebron binnen ICP. Keller zegt: ‘Goede contextualisatie betekent het vertalen en het

⁴³ Paas 2010, blz. 17. Ook bij Berensen vond ik de opvatting dat missionair preken theologisch gezien niet anders is dan ‘reguliere’ prediking. Toch vindt ook hij het wel de moeite waard om deze vorm van prediking apart te doordenken. ‘Juist in het ‘revealing’, ‘preaching’, ‘listening’ en ‘living’ ligt een groot verschil. Immers, de prediker - als vertolker van de christelijke boodschap - beluistert de Schrift ook met het oog op vragen vanuit de hoordersgroep. Deze vragen zijn voor zoekers anders dan voor doorgewinterde gelovigen.’

Berensen, A. P. *Schitterend preken. Een homiletisch onderzoek naar voorwaarden voor missionaire prediking in een postmoderne samenleving*. Masterscriptie voor de PTU Kampen. Blz. 42, 43.

⁴⁴ Nieman en Rogers, 2001.

aanpassen van de boodschap van het evangelie aan een bepaalde cultuur, zonder dat het wezen en de bijzonderheden van het evangelie worden aangetast.⁴⁵

Contextualiseren heeft dus te maken met het aansluiting vinden bij een specifieke cultuur, op zo'n manier dat de kern van het Evangelie volledig overeind blijft.

Dit laatste is niet vanzelfsprekend. Keller wijst erop dat in het verleden contextualisatie wel gebruikt is als een dekmantel voor syncretisme. Een voorbeeld hiervan zou zijn: de boodschap van 'verzoening door voldoening' weglaten omdat deze in een bepaalde cultuur als aanstootgevend wordt ervaren. Maar in dat geval wordt het evangelie niet aangepast, maar prijsgegeven.⁴⁶

Deze negatieve mogelijkheid betekent echter niet dat er daarom maar niet gecontextualiseerd zou moeten worden. Integendeel, goed contextualiseren is voor iedere preek onmisbaar. Ook in de Bijbel zelf wordt er gericht werk van gemaakt om aan te sluiten bij de cultuur van de hoorders. Bijvoorbeeld Jezus sprak in een taal die zijn hoorders konden verstaan en verwees naar herkenbare elementen in hun bestaan (bloemen, vogels, schapen, herder, graankorrels... Paulus zocht op de Areopagus aansluiting bij de Griekse cultuur en godsbeleving (Handelingen 17).

Ook de manier waarop de apostel Johannes te werk gaat, is een voorbeeld - dat door Keller wordt gebruikt om nader uit te leggen wat contextualisatie is. Johannes neemt in zijn evangelie het woord 'Logos' uit de Griekse cultuur over. Daarmee sluit hij aan bij de diepste verlangens die in die cultuur leefden, verlangens naar zingeving. Echter, vervolgens laat hij zien dat Logos niet te vinden is via filosofisch redeneren, maar dat dit een persoon is. De boodschap richting de Griekse cultuur is deze: de uiteindelijke zingeving waarnaar je verlangt is te vinden bij Jezus Christus.

De eerste christenen lieten bij hun verkondiging hun agenda dus niet bepalen door de hen omringende cultuur; anderzijds negeerden ze de woordenschat en de concepten van deze cultuur evenmin. Johannes 'adapted to it in order to confront it in the most compelling and loving way possible.'

Contextualiseren betekent aansluiten bij opvattingen die mensen hebben, vervolgens laten zien wat er mis mee is, en daarna welke diepere waarheid het Evangelie er tegenover zet. Ofwel, je zegt: 'Yes, but no, but yes.'

Vandaar dat Keller het begrip contextualisatie in zijn nieuwste publicatie over dit onderwerp ook zo kan definiëren: 'It means to resonate with yet defy the culture around you.'⁴⁷

Contextualiseren gaat goed als de prediker aan het volgende profiel voldoet: 'Hij vindt waarheid belangrijk, maar gaat het referentiekader van de hoorder binnen, om zowel dit kader als de hoorder zelf te veranderen. Omdat de prediker gelooft in de waarheid, kan hij het referentiekader van de hoorder veranderen. Omdat hij een dienaar wil zijn, kan hij dit kader ook binnengaan en zich er niet simpelweg in schikken.'⁴⁸

Ofwel, de waarheid mag niet worden aangetast, maar deze mag - en zelfs: moet - zodanig

⁴⁵ Keller, 2014, blz. 85.

⁴⁶ Keller 2014, blz. 87.

⁴⁷ Keller, Tim, 2015. *Preaching. Communicating Faith in an Age of Scepticism*. New York: Viking Books. Blz. 98, 99.

⁴⁸ Keller en Paas.

worden vormgegeven dat deze landt binnen het referentiekader van de hoorder. Dan zal ze de meeste heilzame invloed verspreiden.

Kritiek op Kellers gedachten over contextualisatie

Kellers visie op contextualisatie heeft veel weerklank gevonden. Hierbij speelt ongetwijfeld mee dat Keller zelf zeer succesvol is als contextualiserend prediker: hij draagt in New York het Evangelie op zo'n manier uit dat veel hoogopgeleide mensen tot geloof komen. Ook is hij een uitstekende communicator en docent: zijn redeneringen zijn zo sterk dat er geen speld tussen te krijgen valt.

Mits... je Kellers uitgangspunten deelt. Deel je die niet, dan zijn er zeker wel kanttekeningen te plaatsen.⁴⁹ Anders gezegd: Keller heeft niet alleen z'n volgelingen, maar ook z'n critici.

Het belangrijkste kritiekpunt dat Keller krijgt is waarschijnlijk dit: hij spreekt over het Evangelie alsof dit een vaststaande boodschap is die boven iedere cultuur verheven is. Wat Keller betreft heeft de prediker zelf zicht op deze boodschap en wordt hij geacht deze door te vertalen.

Echter, miskent dit niet dat de prediker zelf ook een culturele bril op heeft én dat het Evangelie van meet af aan via een bepaalde cultuur (namelijk de Joodse) tot ons is gekomen? Is het eigenlijk wel mogelijk om het Evangelie los te maken van welke cultuur dan ook?

Suggereert Keller niet een objectiviteit aan de kant van de prediker die er helemaal niet is? Dat is wat onder andere Mechteld Jansen meent, een van de theologen die in de Nederlandse editie van *Center Church* op Keller reageren. Zij signaleert bij Keller een vorm van absoluut waarheidsdenken die in haar beleving niet vruchtbaar is.

‘Andere benaderingen van de waarheid doen mijns inziens meer recht aan de vragen die in en buiten de kerk leven.’ En bovendien, ‘ons verstaan van de waarheid, ook van het evangelie, is altijd inadequaat en, erger nog, het is altijd partijdig.’⁵⁰

Jansen bedoelt niet dat we dan maar veroordeeld zijn tot in het duister tasten, want er zijn getuigenissen die ons op het goede spoor zetten. Echter, dit zijn geen absolute, voor iedereen inzichtelijk te maken redelijke waarheden.

Andere kritiek die ook in *Centrum Kerk* klinkt, en wel bij monde van Gerrit Noort, is dat Keller er wel voor kan kiezen om iedere vorm van syncretisme radicaal af te wijzen, maar dat een vorm van syncretisme in de praktijk desondanks onvermijdelijk is. De prediker kan niet voorkomen dat nieuwe gelovigen de Evangelieboodschap op een eigen manier gaan invullen; volgens Noort laat de geschiedenis van de zending dat nu eenmaal zien.

‘Contextualisatie is dus minder stuurbaar dan we denken. Een beroep op het gezag van de Schrift, of op synodale uitspraken, betekent niet dat ‘zuiverheid in leer en leven’ maakbaar is.’⁵¹

⁴⁹ In *Centrum Kerk* zegt Mechteld Jansen het zo: ‘Wie eenmaal de premissen van Keller deelt - de robuust orthodox-protestantse weergave van het evangelie staat als een huis en is bij uitstek in staat christenen van deze tijd aan oriëntatie te helpen - kan waarschijnlijk goed uit de voeten met dit boek.’ Keller, 2014, blz. 312.

⁵⁰ Keller, 2014, blz. 312, 313.

⁵¹ Centrum Kerk, 127.

Ook Noort legt er de vinger bij dat Keller spreekt alsof hijzelf weet wat de Evangelieboodschap inhoudt. 'De vraag komt daardoor op hoe spannend contextualisatie voor Keller eigenlijk mag worden en of hij het evangelie uit handen durft te geven. De door hem bepleite proactieve opstelling in contextualisatie - het sturen van het proces - zal niet voorkomen dat hoorders met het evangelie eigen wegen gaan en dat syncretistische geloofsvormen ontstaan.'⁵²

In feite hetzelfde kritiekpunt valt ook te lezen in een Engelstalige bespreking van Kellers gedachtegoed. 'The problem with Keller's view of contextualization is that it is based upon a Platonic, Idealist view of Christianity. Christianity in Keller's view is this abstract faith out there, which is incarnated into the cultures of their time.' [Daniel H. Chew, website angelfire.com]

Dus ook Chew signaleert dat Keller het evangelie als een soort abstracte grootheid benadert, die naar culturen toe moet worden doorvertaald - terwijl (wat Chew betreft) in werkelijkheid geldt: 'Only God knows the Christian message unmediated, not us. Therefore, it is impossible to abstract the Gospel message absent of its historical circumstances, and then re-contextualize it into a new globe.'

Eigen beoordeling

Hoe valt dit alles te beoordelen, zowel Kellers visie op contextualisatie als de kritiek die hij erop krijgt?

Wat mij betreft is Kellers visie inspirerend en leerzaam. Hij geeft een goede analyse van hoe in de Bijbel zelf contextualisatie wordt aangepakt. Het grondprincipe dat hij naar voren brengt ('yes, but no, but yes') is de moeite van het doordenken en toepassen waard. Kellers gedachtegoed kan predikers helpen om effectiever te communiceren en dus om meer dienstbaar te zijn richting God en de hoorders. Ik ben dus overwegend positief.

In hoeverre hebben Kellers critici een punt door te zeggen: hij veronderstelt te makkelijk dat hij het Evangelie zelf begrijpt en dat de opgave alleen nog maar is om dit op een goede manier door te vertalen?

Ik ben geneigd met twee woorden te spreken. Aan de ene kant: Ja, ze hebben een punt. Keller lijkt de Bijbel te benaderen alsof deze consistent één boodschap naar voren brengt, terwijl de vraag is of hij de Bijbel daar werkelijk recht mee doet. Aangezien de Bijbel in de loop van honderden jaren is ontstaan en er vele stemmen in klinken.

Keller zou wat bescheidener mogen zijn in zijn waarheidsopvatting, wat meer mogen beseffen en uitdragen dat ook hij maar ten dele kent. Hoe scherpzinnig zijn exegeses ook zijn, mogelijk zijn ze soms toch voor verbetering vatbaar - juist omdat hij altijd weer alles kloppend weet te krijgen.⁵³

Maar aan de andere kant: ook ik geloof dat er zoiets als absolute waarheid bestaat en dat we

⁵² Keller, 2014, blz. 129.

⁵³ Bas van der Graaf zegt in Wapenveld over Kellers exegeses: 'Soms klopt dat allemaal zo mooi, dat je je gaat afvragen of het nog wel klopt, maar fascinerend is het wel.'

Van der Graaf, Bas. "Verlegen om missionaire preken", in: *Wapenveld*, jaargang 57, nr. 2, 2007.

via de Bijbel deze waarheid in beeld krijgen. Niet dat wij mensen haar in bezit hebben of compleet overzien, maar we zien er wel iets van en wat we zien is dus ook echte waarheid. Het is de waarheid die vrij maakt, en het krachtig naar voren brengen van de Bijbelse boodschap heeft een bevrijdend effect.

Ook het opmerken waard in dit verband: De vraag of ze zelf wel wisten wat het Evangelie inhield, lijkt de nieuwtestamentische predikers niet echt bezig te houden. Ze verkondigen Jezus, in alle vrijmoedigheid en met veel kracht. Als Keller dit ook doet, is hij dus in goed gezelschap. Stellig zijn en een krachtige boodschap uitdragen is prima en wellicht zelfs onmisbaar om zegen te verspreiden.

Echter, het lijkt me goed om bij dit krachtige uitdragen de volgende twee hermeneutische principes te hanteren:

- *Denk vanuit één specifieke passage en laat die zo krachtig mogelijk spreken - en wel door het onderliggende principe eruit te destilleren en dit zo goed mogelijk uit te leggen en toe te passen.* Dit dus liever dan een theologisch bouwwerk op te trekken waarin alle Bijbelteksten worden ingepast zodat het netjes klopt. Het is niet erg wanneer twee afzonderlijke preken elkaar wat tegen lijkt te spreken, ook in de Bijbel gebeurt dit wel. (Vergelijk de brief aan de Romeinen en de brief van Jacobus.) Juist het streven naar evenwicht, het verlangen om verschillende accenten en wellicht zelfs tegenstrijdigheden met elkaar te verzoenen kan leiden tot een benadering die de Bijbel niet volkomen recht doet.

- *De waarheid is een persoon, namelijk Jezus Christus.* Waarheid verkondigen betekent dus niet zozeer: optimaal een Bijbelpassage uitleggen of optimaal 'het Evangelie' verkondigen, maar: Jezus Christus present stellen. Zijn licht over het leven laten schijnen.

Persoonlijk zou ik het begrip 'contextualiseren' graag als volgt willen definiëren: zoeken naar hoe Jezus zichzelf via de Bijbelse verkondiging in een specifieke situatie zichtbaar of hoorbaar kan maken. Dit leidt tot een waarheidsbegrip dat minder statisch is dan dat van Keller, terwijl het niet minder substantie heeft - wellicht zelfs integendeel. Deze visie staat niet haaks op die van Keller, maar betekent wel een zekere nuancering.

Afronding

Dit hoofdstuk vormt een soort bodem onder mijn afstudeerproject, door in te gaan op de vraag: In hoeverre is het nodig specifiek aandacht te geven aan missionair, intercultureel preken?

Volgens mij staat iedere goede preek in een missionair en intercultureel kader. Maar er zijn tegelijkertijd goede redenen om specifiek aandacht te hebben voor missionair, intercultureel preken:

- Aandacht voor missionair preken onderstreept terecht dat de kloof tussen prediker en hoorders de achterliggende decennia fors is gegroeid, zodat meer dan ooit moet worden nagedacht over manieren om die te overbruggen.

- Aandacht voor intercultureel sluit aan bij het gegeven dat er steeds meer mensen met een niet-westerse achtergrond in Nederland wonen, die ook via de prediking aangesproken dienen te worden.

In het verlengde hiervan ben ik ingegaan op het onderwerp contextualisatie: Als het voor intercultureel en missionair preken zo belangrijk is om aansluiting te vinden bij je hoorders, hoe vind je die aansluiting dan?

Ik heb de visie van Tim Keller weergegeven, en vervolgens besproken hoe anderen deze wegen - dit vergezeld van een eigen beoordeling. Ik constateerde dat er enige grond is voor de mening dat Keller er te makkelijk van uitgaat dat er zoiets als 'het Evangelie' bestaat, een boodschap waar de prediker zicht op heeft en die hij moet zien door te vertalen.

Positief aan Kellers benadering is dat deze leidt tot krachtige preken die gebaseerd zijn op de Bijbel.

Bovendien is er inderdaad een onwrikbare kern die de prediker als uitgangspunt voor zijn boodschap mag nemen - niet zozeer een boodschap, maar een persoon: Jezus Christus.

Ongetwijfeld zal Keller dit laatste beamen, en mede daarom zijn zijn uitgangspunten wat mij betreft van grote waarde voor eenieder die preekt in missionaire, interculturele setting.

Bijlage 2a

Onderzoek en bevindingen ten bate van de handreiking

Inleiding

De kernvraag die ik met dit afstudeerproject wil beantwoorden, luidt: *Hoe kunnen gemeentestichters verbonden aan ICP toegerust worden als het gaat om missionair, intercultureel preken?*

Dit is een praktijkgerichte vraag. Om deze te beantwoorden heb ik dan ook een praktijkonderzoek uitgevoerd: ik heb de gemeentestichters gevraagd hoe zij momenteel het missionair, intercultureel preken vormgeven en welke leerbehoeften ze op dit punt ervaren. Dit hoofdstuk beschrijft wat ik heb onderzocht en ontdekt.

Overigens, van meet af aan was het doel om toe te werken naar een schriftelijke handreiking. Zo'n handreiking is eenvoudig onder gemeentestichters te verspreiden en ik neem aan dat de meesten van hen deze ook zullen doornemen.

Gelet op eerdere ervaringen binnen ICP is de vraag hoe groot de animo voor bijvoorbeeld een training zou zijn. Gemeentestichters zijn drukbezette mensen die nogal selectief te werk gaan bij het bepalen van wat wel en niet relevant voor hen is. Vandaar dat ik in mijn onderzoek dus niet heb meegenomen welke vorm van toerusting (mondeling of schriftelijk) het meest geschikt zou zijn.

Hieronder beschrijf ik:

1. mijn aanpak;
2. de gestelde vragen;
3. de ontvangen respons;
4. mijn conclusies;
5. aanzet voor het vervolg.

1. Aanpak

Ik heb een kwalitatief onderzoek uitgevoerd. Dit omdat het me niet zozeer te doen was om statistische informatie, maar om persoonlijke meningen en praktijkervaringen. Dat mijn onderzoeksgroep vrij klein was speelt ook mee.

Mijn onderzoek deed ik per e-mail. Zo kostte het benaderen van alle gemeentestichters me weinig tijd, en zijzelf konden ook zelf bepalen hoeveel tijd ze eraan kwijt zouden zijn. Ik stelde vooraf vast dat ik tevreden zou zijn met 50 procent inhoudelijke respons.

Aanvullend op mijn onderzoek per mail heb ik één telefonisch interview gehouden. Dit betrof een (Engelstalige) gemeentestichter van Afrikaanse afkomst. Hem wilde ik er extra graag bij betrekken, maar hij reageerde liever mondeling dan schriftelijk.

Na het sturen van een herinneringsmail had ik uiteindelijk veertien reacties minder, één minder dan ik nodig had om de 50 procent vol te krijgen. Daar besloot ik genoeg mee te nemen, omdat het beeld me evengoed representatief leek.

Naar aanleiding van mijn afweging om alleen gemeentestichters te benaderen: Ik had ook

individuele hoorders in missionaire, interculturele setting kunnen bevragen op de preken die ze horen. Ongetwijfeld zou zo'n onderzoek interessant zijn, want het kan blinde vlekken bij de gemeentestichters zichtbaar maken.

Echter, ik heb me beperkt - en wel om mezelf niet te verliezen in de fase van het informatie verzamelen. Want uiteraard was het ingewikkeld en tijdrovend geweest om respons te krijgen vanuit verschillende gemeenten. Wellicht een mooi onderwerp voor iemand anders.⁵⁴

2. Vragen

De gemeentestichters heb ik negen vragen voorgelegd. Ik laat ze hier volgen, vergezeld van een toelichting waarom ik juist deze vragen heb gesteld.

Om te beginnen wilde ik weten hoe gemeentestichters zelf de term 'missionair, intercultureel preken' omschrijven - zodat duidelijk is in hoeverre we het met elkaar over hetzelfde hebben. Vandaar de vraag:

1. *Welke definitie zou jij geven van het begrip 'missionair preken in interculturele setting'? (een of twee zinnen)*

Ook wilde ik iets weten over de setting waarin ze preken, want dat geeft zicht op hun ervaring, op de mate waarin hun antwoorden representatief zijn en op waaraan ze behoefte hebben. Vandaar de vraag:

2. *Omschrijf kort de setting waarin jij preekt. In hoeverre is deze setting missionair en/of intercultureel te noemen?*

Ongetwijfeld weten de door mij benaderde gemeentestichters met elkaar al heel wat van missionair preken af; het zijn ervaringsdeskundigen. Hier wilde ik graag van kunnen profiteren. Vandaar deze twee vragen:

3. *Wat doe jij zoal om je preek optimaal te laten landen in de leefwereld van je hoorders? Welke invloed heeft hierbij het missionaire aspect? En welke invloed het interculturele aspect?*

4. *Wat zijn volgens jou de belangrijkste do's en don'ts als het gaat om intercultureel en missionair preken?*

Gelet op de kernvraag van mijn onderzoek was uiteraard het belangrijkste punt: Welke behoeften leven er onder de gemeentestichters als het gaat om missionair, intercultureel preken? Wat gaat er al goed en op welke punten verlangt men naar verdere toerusting? Vandaar de vragen 5 tot en met 8:

5. *Wat beschouw jij als het over preken gaat als je twee sterkste punten?*

(te denken valt aan zaken als: boeiende voordracht, preekopbouw, exegese, aansluiten bij de belevingswereld van de hoorders...)

6. *Welke twee punten vind je het lastigst?*

⁵⁴ Overigens is een dergelijk onderzoek bij wijze van CHE-afstudeerproject in 2014 uitgevoerd in één specifieke gemeente, wat leidde tot de scriptie *Inclusief preken in Hoop voor Noord*, van Rik-Jan Willemsen.

7. Aan welke twee punten zou je het liefste verder werken? (Dit hoeven niet per se je twee zwakste punten te zijn.)

8. Welke inhoudelijke elementen zouden er wat jou betreft in ieder geval in de te maken handreiking naar voren moeten komen?

Om dingen boven water te krijgen die voor de gemeentestichters wel relevant zijn maar waar ik nog niet aan had gedacht, was dit de afsluitende vraag:

9. Heb je verdere aandachtspunten/opmerkingen?

3. Analyse

Hieronder geef ik inzicht in de respons die ik kreeg. Ik ga opnieuw vraag voor vraag langs en analyseer nu de gegeven antwoorden. Ik geef een paar samenvattende begrippen weer, met erachter een wat nadere uitwerking.

Voor een nauwkeurig beeld verwijst ik naar bijlage 2b. Daarin zijn alle antwoorden die ik kreeg te vinden, gemakshalve per vraag geordend. Plaats- en persoonsnamen heb ik weggelaten, om de beloofde anonimiteit te garanderen, maar verder is de weergave letterlijk.

1. Welke definitie zou jij geven van het begrip ‘missionair preken in interculturele setting’? (een of twee zinnen)

Kernwoorden die in de beantwoording terugkomen zijn:

a. Jezus. Hij is de redder van de wereld, de Heer, in wie Gods nieuwe wereld is doorgebroken.

b. Wereld. De wereld is/wordt vernieuwd dankzij het koninkrijk van God. Redding is voor alle volken.

c. Aansluiting zoeken bij de hoorder. De spreker moet uit zijn eigen comfortzone treden en tot een relatie en interactie komen. Het is belangrijk om aansluiting te vinden bij waar mensen staan en bij wat ze kunnen begrijpen. Mensen moeten ook worden uitgedaagd, namelijk om hun leven aan Jezus te geven en om zelf de boodschap weer door te geven.

2. Omschrijf kort de setting waarin jij preekt. In hoeverre is deze setting missionair en/of intercultureel te noemen?

Missionair. Vrijwel iedereen beschouwt zichzelf/zijn gemeente rondt als missionair. Er is slechts één wat voorzichtiger antwoord: Ik zie het als mijn taak om mijn gemeenteleden te trainen om missionair te worden.

Intercultureel. Veel gemeenten zijn daarnaast ook intercultureel te noemen, gelet op wat de gemeentestichters zelf aangeven; vaak onderbouwen ze dit door aantallen nationaliteiten te noemen, variërend van 15 tot 40.

In een enkel geval is de gemeente juist niet intercultureel te noemen (Vinex-wijk). Ook niet erg intercultureel is een gemeente met 80 procent gereformeerde Nederlanders en 20 procent Afrikaanse bezoekers die een charismatische achtergrond hebben.⁵⁵

⁵⁵ Dat niet iedere gemeente die bij ICP is aangesloten intercultureel van karakter is, past bij het

Worden er concrete bezoekersaantallen genoemd, dan variëren die van ‘ongeveer 20-40 mensen’ tot 220 personen.

Mijn indruk is dat de meeste initiatieven hier tussen zitten, met vooral aantallen tussen de 50 en 110 bezoekers per week. Dit baseer ik op de genoemde aantallen nationaliteiten en op mijn kennis van de desbetreffende projecten/gemeenten.

Het is vanwege de gewaarborgde anonimiteit niet zichtbaar in bijlage 2b, maar bij dezen noem ik dat er onder de respondenten drie mensen zijn van niet-Nederlandse afkomst. Dit is meer dan gemiddeld in ICP-verband: het overgrote deel van de gemeentestichters is momenteel wel van Nederlandse afkomst, zelfs ken ik persoonlijk maar drie ICP-gemeentestichters die van elders afkomstig zijn, en dat zijn dus deze drie personen. Mede op suggestie van de opdrachtgever heb ik wat extra moeite gedaan om juist hun antwoorden te krijgen, wat dus gelukt is.

3. Wat doe jij zoal om je preek optimaal te laten landen in de leefwereld van je hoorders? Welke invloed heeft hierbij het missionaire aspect? En welke invloed het interculturele aspect?

In de beantwoording onderscheid ik vier elementen:

a. Hoorder. De spreker moet mensen voor zich zien, zich inleven in hun wereld (via tv-kijken, kranten en boeken lezen, contacten onderhouden, enquêtes), kijken wat hun grote verhalen zijn, waar hun behoeften liggen en hoe er een link te leggen is met het Evangelie. Goed om achteraf te vragen hoe dingen overkwamen.

b. Inhoud. De spreker moet voorbeelden uit het dagelijks leven gebruiken, meer verhalend dan zakelijk preken, er rekening mee houden dat niet iedereen gelooft of voorkennis heeft en oppassen voor dingen die kunnen kwetsen. Feitelijke juistheid is van belang als je over andere culturen praat - iets wat trouwens goed is om te doen. Ook belangrijk om relevante thema's te kiezen en om te laten zien dat het Evangelie om een keuze vraagt.

c. Vorm. De spreker doet er goed aan eenvoudige taal te gebruiken, evenals visuele ondersteuning (powerpoint). Werken met prekenseries is een goed idee. Laat de preek niet te lang duren (max. 25 minuten). Goed om veilige vormen van interactie in te bouwen - bijvoorbeeld in kleine groepjes achteraf doorpraten.

d. Eigen voorbereiding. De spreker moet zich biddend en mediterend voorbereiden en God vragen om eerst iets in zijn eigen hart te doen. Kijk ook naar wat andere sprekers wereldwijd doen, om ervan te leren.

4. Wat zijn volgens jou de belangrijkste do's en don'ts als het gaat om intercultureel en missionair preken?

Mijn weergave centreer ik rond de twee termen missionair en intercultureel.

gevoerde ‘toelatingsbeleid’: gemeenten kunnen zich bij ICP aansluiten wanneer hun ledental cultureel gezien een afspiegeling vormt van de wijk waarin ze werken. Ofwel, is in de wijk 10 procent allochtoon, dan is 10 procent allochtonen in de gemeente dus al voldoende.

Missionair: Wees praktisch, gericht op de toepassing. (Dit punt wordt opvallend vaak naar voren gebracht.)

Preek niet kinderachtig, maar breng ook geen zware inhoud, bijvoorbeeld door uitgebreid te exegetiseren. Draag niet steeds nieuwe onderwerpen aan; beter om bepaalde thema's doelgericht in te laten slijten. Vaak genoemd: werk met voorbeelden.

Spreek met waardering en begrip over oplossingen die anders zijn dan die van het Evangelie, en vat andersdenkenden met respect samen. Praat veel over genade. Wees altijd hartelijk.

Wees aanmoedigend, geef hoop. Spreek over de volledige breedte van het Koninkrijk.

Bouw interactie in. Geef veel ruimte aan de Heilige Geest. Praat niet over mensen, maar tegen hen - en wel tegen de mensen die je graag in je samenkomst zou zien. Leg steeds uit wat je doet en wat je bedoelt. Wees echt en eerlijk in je voorkomen, spreken en uitleg.

Als andere gemeenteleden spreken, begeleid hen dan goed en wees terughoudend met gastsprekers. Geef helder aan dat geloof en levensheiliging nodig zijn. Breng als gemeente in praktijk wat wordt onderwezen. Daag mensen uit missionair te zijn op een manier die bij hen past.

Houd geen al te idealistische verhalen, maar beaam dat dingen lastig kunnen zijn en blijven.

Intercultureel: Verdiep je in de achtergronden van mensen/verschillende culturen. School jezelf bij. Benoem de kwaliteiten van de verschillende culturen en/of laat mensen die benoemen. Zwijg ook niet over specifieke valkuilen en zonden.

Wees goed geïnformeerd en vermijd mogelijk kwetsende karikaturen en termen. Daag mensen uit om de kracht van hun cultuur in te zetten in de opbouw van de gemeenschap en in het bereiken van anderen met het evangelie.

Spreek veel over de eenheid van God. De bijdrage die internationale kerken kunnen maken in het laten zien van wie God is, is uniek.

Wissel preekvormen en stijlen af, kies niet alleen voor de westerse aanpak.

Laat het interculturele geen doel in zichzelf zijn.

5. Wat beschouw jij als het over preken gaat als je twee sterkste punten?

Opnieuw zijn in de reacties vier kernbegrippen te onderscheiden, die ik weer laat volgen met erachter een concretere uitwerking.

- Inhoudelijk sterk. Ik leg nadruk op Bijbelonderwijs, ben goed in exegese, goed in toepassing. Mijn preken zijn origineel en duidelijk. Ze inspireren en zetten aan tot actie.

- Aansluiting bij het publiek. Ik kom dicht bij mensen en sluit aan bij hun beleavingswereld.

- Sterke vorm/presentatie. Mijn voordracht is boeiend en eigentijds. Ik bouw interactie in. Ik voel het aan als het publiek afhaakt en speel daarop in.

- Persoonswaarden. Ik heb passie voor Jezus, ben vriendelijk richting mensen en authentiek.

6. Welke twee punten vind je het lastigst?

Opnieuw vier kernbegrippen, met een concretere toelichting tussen haken:

- Inhoud. Ik vind het moeilijk om grondig te exegetiseren (onder andere vanwege tijdgebrek) en om het Woord van God door te geven en niet eigen ideeën. Het is lastig om voldoende verrassend te blijven en om een goede toepassing te maken.

- Aansluiting bij het publiek. Het is moeilijk om duidelijk te zijn voor verschillende groepen mensen (gelet op grote verschillen in gemeente) en om aan te sluiten bij hun beleving en opvattingen. Ook lastig om relevant te blijven voor verschillende culturen en klassen en om het hart van mensen te bereiken. Verschillende groepen binnen mijn publiek verwachten verschillende, tegenstrijdige dingen van me.

- Vorm. Ik vind het lastig om het niet te lang te maken (waardoor mensen afhaken) en om het juiste taalgebruik te kiezen. Ik vind het lastig om te preken op niet-Nederlandse wijze.

- Persoonlijke doorleving. Ik vind het lastig om de boodschap zodanig door me heen te laten gaan dat die echt van binnenuit komt.

7. Aan welke twee punten zou je het liefste verder werken? (Dit hoeven niet per se je twee zwakste punten te zijn.)

Opnieuw vier kernwoorden, waarbij inmiddels een patroon zichtbaar wordt: de vier kernwoorden overlappen steeds behoorlijk.

- Inhoud. Ik wil me meer verdiepen in exegese en in hoe ik verfrissend en praktisch kan blijven preken. Ik zou graag meer een systematisch-theologische benadering ontwikkelen. Graag zou ik meer werkvormen ontwikkelen waarmee mensen de stof zich eigen kunnen maken. Ik wil meer holistisch spreken.

- Aansluiting bij de hoorder. Ik wil nog dichterbij mensen komen en de toepassingen laten aansluiten bij de belevingswereld van de hoorders. Ik wil de mindset van andere culturen beter begrijpen (guilt-forgiveness/honor-shame/power-fear). Ik wil beter zien hoe ik een link kan leggen tussen de cultuur en het Evangelie.

- Vorm. Ik wil meer leren over verhalen vertellen. Ik wil communicatief sterker worden zodat ik iedereen kan bereiken. Ik wil meer inzicht in interculturele preekmethoden.

- Persoonskwaliteiten. Ik wil meer preken in de kracht van de Geest.⁵⁶

8. Welke inhoudelijke elementen zouden er wat jou betreft in ieder geval in de te maken handreiking naar voren moeten komen?

- Inhoud. Vertel wat goede thema's zijn, welke onderwerpen zo relevant zijn dat ze steeds weer verkondigd moeten worden en wat theologische verschillen tussen koude en warme culturen zijn. En hoe kun je meer eenheid bouwen en diversiteit waarderen? Hoe bereik je het hart? Hoe communiceer je niet of minder vanuit één specifieke traditie?

- Vorm. Benadruk het belang van eenvoud en van passend taalgebruik. Geef aandacht aan de rol van getuigenissen.

- Aanpak. Geef inzicht in het verschil tussen preken in een missionaire, interculturele gemeente en een doorsnee gemeente. Vertel dat een mindmap nuttig is. Geef inzicht in

⁵⁶ Naast dit alles kreeg ik ook de volgende twee reacties:

- Hoe train je anderen goed in missionair en intercultureel opzicht?

- Hoe blijf je samen met het sprekersteam waar je mee werkt voortdurend groeien, verdiepen, leren en doorontwikkelen?

Deze antwoorden richten zich niet zozeer op verdere groei van de spreker zelf, maar op hoe hij anderen kan laten groeien - wat niet aansluit bij hoe deze vraag bedoeld is en ook niet bij de probleemstelling van mijn dit afstudeerproject als geheel. Vandaar dat ik er verder niets mee heb gedaan, al kan mijn handreiking hopelijk van pas komen bij het trainen van andere sprekers.

verschillende interculturele preekmethoden en ook in de rol van de Geest en onze verantwoordelijkheid daarin. Laat zien wat er nu al gebeurt en wat goed werkt en welke valkuilen er zijn. Bemoedig mensen met de boodschap dat het de Geest is die je de moedertaal van de ander laat spreken.

9. Heb je verdere aandachtspunten/opmerkingen?

Er kwamen een aantal goede wensen en bemoedigingen. Hier het noemen waard zijn vooral de suggestie van een preekoefendag en de aandacht voor 'interactief preken' als een geheel eigen genre/preekstijl.

4. Conclusies

Opnieuw loop ik alle vragen langs, waarbij ik nu steeds een conclusie verwoord op basis van de hiervoor gegeven analyse.

1. Welke definitie zou jij geven van het begrip 'missionair preken in interculturele setting'? (een of twee zinnen)

Ik concludeer dat deze beantwoording in grote lijnen aansluit bij wat ik hier zelf aan gedachten over heb, zoals verwoord in bijlage 1. Als het gaat om 'missionair, intercultureel' preken, dan staat deze gemeentestichters en mijzelf dus in voldoende mate hetzelfde voor ogen.

2. Omschrijf kort de setting waarin jij preekt. In hoeverre is deze setting missionair en/of intercultureel te noemen?

Een gevarieerde respons, die laat zien dat het hier een groep mensen met heel wat missionaire en interculturele preekervaring betreft. Ik concludeer dat hun respons een solide basis is om op door te gaan.

3. Wat doe jij zoal om je preek optimaal te laten landen in de leefwereld van je hoorders? Welke invloed heeft hierbij het missionaire aspect? En welke invloed het interculturele aspect?

Te concluderen valt dat voor gemeentestichters de vraag hoe ze missionair, intercultureel kunnen preken actueel is; ze geven gevarieerde en doordachte antwoorden.

Als het aantal eraan gewijde woorden een goede indicator is, dan is wat hen betreft het thema 'hoe vind ik aansluiting bij de hoorder?' het belangrijkste.

Meteen hierna volgt 'inhoud' - waarbij natuurlijk geldt dat inhoud en aansluiting bij het publiek nauw samenhangen.

4. Wat zijn volgens jou de belangrijkste do's en don'ts als het gaat om intercultureel en missionair preken?

Wat het missionaire betreft valt op: de aandacht voor praktisch preken en voor het geven van goede voorbeelden. En ook het belang van respectvol omgaan met je hoorders.

Wat het interculturele betreft wordt enerzijds aandacht gevraagd voor verscheidenheid, die vraagt om zorgvuldigheid, terwijl anderzijds wordt gezegd dat het goed is om de eenheid te bevorderen, waarin eenieder z'n unieke inbreng in kan hebben.

Vraag 5 en 6 horen bij elkaar, dus ik laat ze beiden volgen:

5. Wat beschouw jij als het over preken gaat als je twee sterkste punten?

6. Welke twee punten vind je het lastigst?

Het valt op dat twee keer grotendeels dezelfde kernpunten naar voren komen: dus de sterke punten zijn ook de zwakke punten. Iets wat niet tegenstrijdig is, aangezien ze door verschillende personen worden aangedragen.

Daarmee valt in ieder geval te concluderen dat deze thema's belangrijk zijn als het gaat om intercultureel, missionair preken: inhoud, aansluiting bij het publiek, vorm/voordracht, persoon/hartsgesteldheid van de spreker.

'Aansluiting bij het publiek' wordt vaker bij vraag 6 genoemd dan bij vraag 5, ofwel vaker als een aandachtspunt dan als een sterk punt - waarbij dan geregeld als reden erbij wordt gegeven dat dit publiek zo gevarieerd is, dus een reden die verband houdt met de interculturele setting. Ook wat betreft exegese zijn er meer mensen die dit als een blijvend aandachtspunt benoemen dan die het als een sterk punt beschouwen.

Voor zover ik het overzien kan (op basis van mijn persoonlijke bekendheid met de respondenten) speelt opleidingsniveau hierbij geen rol. 't Is dus niet zo dat degenen met de beste opleiding dit het makkelijkst vinden. Eerder zie ik de tendens dat vooral de mensen die al langer bezig zijn het als een aandachtspunt ervaren.

7. Aan welke twee punten zou je het liefste verder werken? (Dit hoeven niet per se je twee zwakste punten te zijn.)

Er komen vier kernbegrippen naar voren: inhoud, aansluiting bij de hoorder, vorm en persoonskwaliteiten (bij dit laatste wordt maar één punt genoemd). Mijn indruk is dat 'aansluiting bij de hoorder' voor de respondenten het zwaarste weegt. Bijvoorbeeld een deel van wat genoemd wordt onder 'inhoud' wordt allereerst opgemerkt met het oog op de aansluiting: vernieuwende onderwerpen, hoe blijf ik verfrissend...

En hetzelfde geldt voor opmerkingen bij 'vorm': bijvoorbeeld de persoon die zich verder wil bekwamen in verhalen vertellen doet dit waarschijnlijk om (nog) beter aansluiting te vinden bij zijn publiek.

8. Welke inhoudelijke elementen zouden er wat jou betreft in ieder geval in de te maken handreiking naar voren moeten komen?

Bij vraag 8 onderscheidde ik drie kernbegrippen: inhoud, vorm en aanpak. De eerste twee punten overlappen met wat bij de vragen ervoor naar voren kwam. De behoefte aan toerusting op het gebied van 'aanpak' ervaart men naar mijn idee omdat men via die aanpak beter wil aansluiten bij het interculturele publiek - dus ook hier is overlap.

Het enige wat hier niet expliciet terugkomt, terwijl het wel eerder als een aandachtspunt is genoemd, is de behoefte aan nadere toerusting op het gebied van persoonskwaliteiten en/of hartsvoorbereiding. Blijkbaar ervaart men dit niet als het meest urgente punt of meent men dat dit geen punt is waarbij toerusting een rol kan spelen.

9. Heb je verdere aandachtspunten/opmerkingen?

De antwoorden bieden geen nieuwe gezichtspunten die voor mijn probleemstelling van belang zijn - hooguit de suggestie van een preektraining, maar dat is dan een vervolg dat buiten dit afstudeerproject valt.

Op basis van dit alles volgt hier de beantwoording van mijn probleemstelling, ofwel mijn eindconclusie. *Hoe kunnen gemeentestichters verbonden aan ICP toegerust worden als het gaat om missionair, intercultureel preken?*

Er zijn vier zaken die ze vooral als aandachtspunt ervaren: (1) inhoud, (2) aansluiting bij het publiek, (3) vorm/aanpak en (4) persoonskenmerken.

Volgens mij wordt vooral aansluiting bij het publiek als relevant ervaren, aangezien punt 1 en 3 mede naar voren lijken te worden gebracht met het oog op die aansluiting. Bij het schrijven van mijn handreiking moet ik dus vooral op deze vier genoemde punten ingaan.

5. Aanzet voor het vervolg

Het gaf me veel voldoening om de respons op de vragen te verwerken. Ik kreeg beschikking over veel nuttige gegevens. Op basis van de respons kom ik tot de volgende globale opzet - waarbij ik steeds cursief vermeld hoe ik aansluit bij de hiervoor vermelde conclusies. Om opmaaktechnische redenen vermeld ik deze geheel op de volgende bladzijde.

De uiteindelijke uitwerking (oftewel: de handreiking zelf) is uiteindelijk veel gedetailleerder, aangezien er ook resultaten uit literatuuronderzoek in zijn vermeld, maar de hier beschreven hoofdlijn is geheel gehandhaafd.

Het literatuuronderzoek zelf is beknopt beschreven in bijlage 3.

Opzet handreiking intercultureel preken

Inleiding: Presentatie kernvraag en verwoording uitgangspunt.

Kernvraag: Hoe zorg je ervoor dat een preek optimaal landt bij een intercultureel publiek?

Uitgangspunt: Het vraagt om maatwerk. Er volgen dus geen ultieme antwoorden, maar meer zaken die overwogen kunnen worden - waarna de prediker op basis daarvan een eigen aanpak kan bepalen.

Hoofdstuk 1: Verschillende soorten publiek, met ieder hun eigen kenmerken en manier om benaderd te worden. (Aandacht voor verschillen in cultuur, sociale klasse, intelligentie en ontwikkeling, levensbeschouwing...)

Met dit hoofdstuk speel ik in op de behoefte aan informatie over aansluiting bij het publiek (hiervoor genoemde punt 2), door inzicht te geven in hoe dit publiek kan zijn samengesteld.

Hoofdstuk 2: Hoe inspelen op de verschillen, inhoudelijk en qua vorm

Met dit hoofdstuk speel ik opnieuw in op de behoefte aan informatie over aansluiting bij het publiek (punt 2). Tevens geef ik zoals gevraagd aandacht aan de inhoud (punt 1) en vorm (punt 3) die in interculturele setting van belang is.

Hoofdstuk 3: De persoon van de prediker

Met dit hoofdstuk voorzie ik in de behoefte aan informatie over persoonlijke voorbereiding en persoonlijke kenmerken die nodig zijn om effectief te preken in interculturele setting (punt 4).

Hoofdstuk 4: Suggestie voor verdere studie

Een kort hoofdstuk voor wie zich nader wil verdiepen, met de belangrijkste bronnen die ik heb gebruikt.

Bijlage 2b

Respons op de onderzoeksvragen

Onderstaande bijlage bevat alle antwoorden die zijn binnengekomen, inclusief de antwoorden die ik ontleen aan één telefonische interview (door mij uitgewerkt en vooraf aan de desbetreffende persoon voorgelegd met de vraag of zijn antwoorden correct zijn weergegeven (hij kan wel Nederlands lezen)).

Omwille van de overzichtelijkheid heb ik de antwoorden steeds per vraag geordend. Ik heb ze weergegeven in steeds hetzelfde lettertype en dezelfde kleur.

Inhoudelijk heb ik ze ongewijzigd gelaten, afgezien van wat kleine aanpassingen in spelling en interpunctie.

Vanwege de beloofde anonimiteit heb ik namen van de mensen die reageren weggelaten, evenals de plek waar ze werken.

1. Welke definitie zou jij geven van het begrip 'missionair preken in interculturele setting'? (een of twee zinnen)

De boodschap van Gods nieuwe wereld die in Jezus leven, onderwijs, sterven en opstaan en de komst van de Geest doorgebroken is bekendmaken in een setting met mensen met verschillende culturen en geloofsstadia op een manier die voor hen allen actueel is.

- Het verkondigen van Jezus Christus, zijn redding van de wereld ongeacht de rassen, kleuren, stammen, landen etc..
- Het verkondigen van het Koninkrijk van God, nieuwe identiteit (status) voor diegenen die Jezus aanvaarden en dus deelnemen in het koninkrijk van God.

Missionair is voor mij altijd: de missie van God. En dan niet ingevuld als: mensen in de kerk krijgen maar vanuit het perspectief dat 'the earth is the Lord and everything in it. Mensen leven in Gods wereld en God wil met hen leven. Deze twee (God en mens) met elkaar in verbinding brengen is missionair preken. Ik ben wars van de neiging die ik ook in internationale -multi culturele settings proef om God op te sluiten in de kerk en Zijn werk af te meten in aantal kern, rand, buiten; wel-of-niet gedoopten etc. De multi culturele setting leent zich er bijzonder goed voor omdat mensen ervaren wat het is om gescheiden of juist steeds meer samen te leven. Gods verlangen naar eenheid maakt de interculturele gemeenschap bij uitstek geschikt om iets van Gods karakter te laten zien. Dit komt vaak in preken naar voren.

De interculturele hoorder overtuigen van de relevantie van de Bijbelse boodschap op zo'n manier dat de hoorder erdoor gegrepen raakt en deze boodschap weer doorgeeft aan/deelt met anderen.

Een preek die alle hoorders kunnen begrijpen, een maaltijd voor alle culturen. Het Woord van God bij de harten van mensen van verschillende culturen zonder kerkelijke achtergrond brengen met als doel dat zij Jezus aanvaarden als hun Redder en Heer.

Uit je eigen comfort zone treden om met het leven veranderende woord van God de

aansluiting te zoeken bij mensen die anders denken, geloven, voelen, willen en doen dat jij zelf.

Aansluiten bij de doelgroep door in hun paradigma te kruipen (relatie) en van daaruit interactie(!) aan te gaan.

Op een inclusieve en holistische (*integral*) manier, rekening houdend met de culturele en religieuze context van de aanwezigen, het Evangelie van Jezus Christus verkondigen vanuit de Bijbel.

Preken waarbij je rekening houdt met de achtergrond van de toehoorders, hun taalniveau en kennis van de Bijbel.

Ik heb deze uitspraak (ik weet niet eens meer van wie die is, ik denk van Keller) op mijn bureau liggen waar mijn preken veelal tot stand komen:

"To reach people gospel preachers must challenge the culture's story at points of confrontation and finally retell the culture's story, as it were, revealing how its deepest aspirations for good can be fulfilled only in Christ."

Missionair: het evangelie van berouw en bekering preken; mensen blijven uitnodigen om hun leven aan Jezus te geven. (En dus niet alleen hun een goed gevoel bezorgen.)

Intercultureel: er rekening mee houden dat mensen van een verschillende achtergrond komen, etnisch en kerkelijk bezien. Wat onze achtergrond ook is, we moeten gered worden. Als we focussen op het totale evangelie van Jezus, zal dat aan de behoeften van mensen tegemoetkomen en kunnen ze er iets mee.

Preken is het verkondigen van het Evangelie van Jezus in alle aspecten. 'Missionair + interculturele setting' doet niets af aan de boodschap, maar betekent wel dat de boodschap gecontextualiseerd wordt naar hoorders uit verschillende culturen en verschil in de mate waarin zij Jezus kennen (nog niet, baby - volwassen christen).

2. Omschrijf kort de setting waarin jij preekt. In hoeverre is deze setting missionair en/of intercultureel te noemen?

Heuvelbrunch van Ongeveer 20-40 mensen. Volksbuurt Brabanders, Syrische vluchtelingen, iemand uit Equador, Romeen, Antilliaan, middenklassers en kinderen. Zowel missionair als intercultureel.

ICF ... is een gemeenschap met mensen van ongeveer 15-20 verschillende nationaliteiten.

Missionair willen we zijn door Gods verlangen zich aan ons te verbinden uit te leven binnen de gemeenschap, vooral in Community Groups. Deze groepen zijn de laagdrempelige aanwezigheid in wijken waar mensen van buiten de gemeenschap kunnen aansluiten. Bij vrijwel alle activiteiten proberen we na te denken hoe dit een uitnodigende, missionaire vorm kan nemen.

Ik preek om de week bij Deze setting is zowel missionair als intercultureel. Er komen rond de 15 verschillende culturen in de zondagse vieringen. De diverse culturen krijgen aandacht in de verkondiging en Bijbelstudies. In de vieringen zijn we tweetalig (Nederlands, Engels) met de meeste liederen. De setting is missionair, omdat we de wijk willen bereiken met het evangelie. We proberen de natuurlijke netwerken van mensen die komen ook te benutten om anderen te bereiken met het evangelie.

Elke zondag komen er 220 mensen samen; uit de contacten die ontstaan via het gastenboek

blijkt dat er met regelmaat mensen komen voor wie de bijbelse boodschap nieuw is. Ook zijn er mensen die wekelijks komen, zonder nog openlijk te hebben beleden Jezus te volgen en ongedoopt zijn.

Deze 220 personen bestaan voor ongeveer de helft mensen van Nederlandse kom af. De rest bestaat uit ongeveer 40 nationaliteiten, uit alle continenten van de wereld, met de nadruk op Europa, Afrika, het Midden Oosten en Zuid Amerika.

Heel missionair (sceptische hoger opgeleide mensen en Rotterdammers die denken met hun gevoel) en intercultureel (Iraniers, Caribisch, Chinees, Zuid-Amerika etc.)

Ik (s)preek binnen, een yuppenwijk waarin vooral de jongeren of de gebrokenen uit deze wijk toegankelijk blijken.

Als setting gebruik ik altijd een inleiding van 20 minuten, en daarna praten we interactief door over de materie d.m.v. stellingen, groepsgesprekken, o.i.d. Afsluiten met een samenvatting. Door de interactie kom je altijd dicht bij de echte vragen die leven, en die vooraf zeer moeilijk in te schatten zijn. Geeft ook ruimte voor de Geest om mijn verhaal te sturen naar het hart van aanwezigen.

Het interculturele zit hem bij ons in deze meetings niet in verschillende etniciteiten, maar vooral in echt verschillende cultuurgroepen (ook onder de Nederlanders). De grote verschillen in achtergronden, denkstijlen, e.d. zorgt voor grote diversiteit en vraagt daardoor ook een andere manier van spreken.

Een interculturele gemeente die in twee inhoudelijk identieke samenkomsten bijeen komt op zondag; ongeveer 55% NL en 45% niet-NL komaf, alle leeftijden, alle sociale klassen; gemiddeld 20 culturen aanwezig.

De setting waarin ik preek is volledig missionair te noemen. Wij werken in in een wijk waar zo goed als niemand meer aan (christelijk) geloof doet. Daarnaast zijn er veel “familie doorsnee “ moslims die rand moskee gelovigen zijn. Wij trekken momenteel vooral veel autochtone Nederlanders voor de christelijke activiteiten waaronder diensten. Mensen met de andere achtergrond melden zich vooral aan als vrijwilliger voor andere activiteiten.

Vinex in Het is een zeer onkerkelijke omgeving. Ik schat dat hoogstens 1 á 2% op zondag naar de kerk gaat. Wij zijn in 2011 begonnen. Op zondag komen er nu zo'n 120 mensen. Van wie 10% voor het eerst met geloof en kerk in aanraking komen, 40% zijn zogenoemde 'herintreders', die keren na een periode zonder kerk weer terug, en 50% zijn christenen die uit moederkerken komen of door verhuizingen of door het overkomen uit andere kerken tot onze gemeenschap behoren. Het is niet intercultureel te noemen. Op een Congolees gezin, een Surinamer en een Chinees na is de rest autochtoon. Dat geldt ook voor de wijk. Het interculturele aspect zal ik zodoende bij de vervolgvragen onbeantwoord laten.

80 procent Nederlands, komen vooral van gereformeerde achtergrond.

20 procent Afrikaans, internationaal, komen vooral van charismatische achtergrond.

De uitdaging: hoe kun je beide groepen bereiken en trouw zijn aan het Evangelie?

Ik zie het als mijn taak om hen te trainen om missionair te worden.

De setting van ICF is missionair, want: Hoorders variëren van niet-christenen, via zoekers, jonggelovigen naar volwassen gelovigen.

De setting is intercultureel omdat er mensen uit veel continenten, landen en culturen aanwezig zijn.

3. Wat doe jij zoal om je preek optimaal te laten landen in de leefwereld van je hoorders?

- Aan de hand van het onderwerpen waarover ik preek, probeer ik mijn blikrichting niet uit een bepaalde cultuur te nemen maar iets breder. Ik geeft wel bepaalde voorbeelden van verschillende culturen ter verduidelijking.
- Als ik het over de redding van Jezus heb, God als Vader etc..., dan noem ik dit missionair omdat het gericht is meer naar de mensen die niet christen zijn of juist wel die christen denkt te zijn maar niets mee doen.
- Als ik het heb over het Koninkrijk van God en alles wat ermee te maken hebben, noem ik dit intercultureel omdat wij deelnemen aan één koninkrijk ongeacht ons afkomst.

Ik probeer me in te leven in de wereld van verschillende hoorders als ik een preek aan het maken ben.

Voor mijn laatste preek heb ik hulp gevraagd van iemand uit de wijk. Hij heeft meegedacht in de voorbereiding. Verder probeer ik me zoveel mogelijk onder de mensen voor wie ik preek te begeven. Als ik hoor wat hen bezig houdt helpt me dat in de preekvoorbereiding. Verdiepen in hun leefwereld vind ik ook al missionair, omdat een deel van de bezoekers nog een keuze moet/mag maken voor Jezus. De ene preek leent zich beter dan de ander voor het missionaire aspect. Als ik een brug kan slaan met de wereld van een moslim doe ik dat. Als ik iets uit een andere cultuur kan waarderen ook.

Thema's kiezen bij gedeelde leefwereld zoals moederdag, carnaval, pasen, de passion, discriminatie, nieuwjaar. Bijbel in gewone taal-taal gebruiken. Voorbeelden uit het dagelijks leven gebruiken.

Ik kijk naar de noden en belevingswereld van de hoorders. Ik kijk wat de Bijbel daarover te zeggen heeft en hoe er een link is naar het evangelie. Het missionaire aspect wint het van het interculturele. Maar laats een hele preek gedaan over "aanpassen of wegwezen". Intercultureel komt ook terug in de vertaling naar Arabisch.

- Ik vast de hele dag als ik moet preken en ik blijf de Heilig Geest aanroepen om mij te vullen en door mij te praten.

- Ik probeer eerst zelf de inhoud van mijn boodschap te beleven. Ik beschouw mijn preek eerst als een boodschap die God aan mij geeft om ervan te leren en daarna kan ik het doorgeven.

Belangrijk voor mij is dat ik ook overtuigd raak van wat ik ga verkondigen. De passie en de helderheid moet terugkomen in mijn manier van preken.

- Het heeft invloed omdat mensen luisteren graag naar een verhaal die helder gegeven woord en ook met passie. Ik probeer mensen erbij te betrekken in het verhaal door tussen door te vragen of het helder is en te vragen naar de bevestiging. Aan het eind van de dienst stimuleren wij mensen om over de preek te praten met elkaar.

Taal: wij gebruiken simpel Nederlands, Engels en Frans

Opbouw: we proberen in series te preken zodat verhalen een vervolg hebben en in een systeem passen. Er wordt vaak uitleg gegeven (of gevraagd) over termen/begrippen/jargon etc.

Visuele ondersteuning: we gebruiken altijd Power Points met Engels en Nederlands talige hoofdpunten van de preek.

Interactief: Zo mogelijk heeft elke preek een moment van interactie. Hetzij plenair, hetzij door kleine groepjes gesprek. Na de preek is er altijd nabespreking in groepjes. Een keer in de maand hebben we een interactieve leerdienst waarbij we het Emmaus materiaal gebruiken. De setting is dan de hele dienst in kleine groepjes. Soms wordt van de kleine groepjes een verwerkingsvorm gevraagd. Bijvoorbeeld: hoe zou je het werk vd Heilige Geest aan iemand uitleggen met een tekening?

Interculturele aspecten: Dit gebeurt door bijvoorbeeld sprekers van verschillende achtergronden en met verschillende stijlen uit te nodigen. Kleine groepjes draagt bij aan het leren kennen van elkaars leefwereld. Regelmatig wordt door vragen de leefwereld/achtergrond verbonden aan het thema van de preek.

Bidden, mediteren en zo de Heer vragen iets in mijn hart te doen. Uitgaan van geen voorkennis dus niet klakkeloos termen noemen die aanstotend kunnen zijn voor anderen zonder ze uit te leggen. Wat aansluit bij het vorige geloof van de hoorders uit verschillende culturen, sommige uitdrukkingen kunnen beledigend zijn in verschillende culturen.

Welke invloed heeft hierbij het missionaire aspect? En welke invloed het interculturele aspect?

Allebei even veel. Voor dit werk kijk ik regelmatig naar wat sprekers over de hele wereld doen. Daar leer ik veel van.

Landen heeft voor mij met twee dingen te maken: thema's behandelen die relevant zijn voor de aanwezigen (dat is goed voor te bereiden). Twee is een veilige vorm van interactie inbouwen. Daarmee kom je veel dicht bij de échte vragen van de mensen, en zie ik vaak dat een meeting door de Geest een bepaalde kant opgeleid wordt die ik in de voorbereiding niet zo had bedoeld. Het missionaire aspect is hierbij erg relevant: als mensen zich de eerste keer gehoord voelen, en zien dat anderen ook gehoord worden, dan geeft dat een ervaring van acceptatie en liefde. We leren met elkaar en van elkaar.

Ik lees de plaatselijke krantjes, het Parool, ga naar nieuwe films, spreek elke week af met niet gelovigen, moslims en ex-moslims en hoor zo wat er speelt.

We gebruiken de Bijbel in gewone taal en story telling.

- Ik probeer steeds opnieuw mijn vinger achter de 'grote verhalen' te krijgen die er bij de mensen in de VINEX leven. Wat is het verhaal van de VINEX? Welke dromen doelen streven mensen na? Waarin sluit dit aan bij het evangelie? Waarin is het evangelie kritisch? Van daar uit mogen er een aantal onderwerpen regelmatig terug (zoals bijvoorbeeld het streven naar vrijheid).

- Ik probeer het licht van het evangelie over zo'n onderwerp te laten schijnen. Bijna altijd vanuit één Bijbelgedeelte dat ik uitleg en toepas. Een preek waarbij je de hele Bijbel langs gaat (of in ieder geval meerdere teksten de revue laat passeren) is erg lastig, omdat veel mensen weinig voorkennis/bijbelkennis hebben, waardoor je teveel toe moet gaan lichten en de preken veel te lang worden.

- Dat is inderdaad een ander punt. Ik probeer de preek niet te lang te maken (20 max. 25 minuten) en een heldere lijn er in te brengen die goed te volgen is. Door voorbeelden of vragen of humor zitten er altijd momenten in waarin mensen die afgehaakt zijn weer 'in kunnen stappen' (in de preek). Als het nuttig is gebruik ik de beamer daarbij met een outline van de preek of een plaatje. Maar dit is lang niet altijd het geval.

- Verder hou ik veel oog voor de relevantie van het Bijbelgedeelte voor de hoorders (alhoewel dit ook een valkuil kan zijn, omdat het gevaar is dat je op die manier God presenteert als een ober die ons komt verzorgen. Zelfverwerkelijking in plaats van jezelf opgeven is een gevaar dat m.i. teveel op de loer ligt.
- Het missionaire aspect is een ingrediënt dat alles doortrekt. Kortweg gezegd hou ik bij al deze stappen rekening dat er mensen in de zaal zitten die er voor het eerst zitten en nauwelijks tot niets van het evangelie weten. Dat geldt overigens ook voor de gebeden, de presentatie, de liturgie e.d.

Bij de voorbereiding zo concreet mogelijk de mensen voor ogen zien. Van hier uit een keuze maken voor tekstgedeelten en thema's.

De uitleg van het Woord zo proberen te brengen dat het begrijpelijk is voor zoveel mogelijk van de hoorders.

Het missionaire aspect: ik houd er rekening mee dat niet iedereen gelooft. Dus in de preek leg ik dingen uit voor niet-gelovigen. Ik hoop de meerwaarde te laten zien als je gelooft en doe uitnodigingen hiertoe (niet elke preek, maar wel vaak). Maak ook duidelijk dat er wel een keuze gevraagd wordt.

Ik probeer steeds minder zakelijk te preken (bijv. lineair, van A naar B). Meer verhaalsmatig. Kies vaker voor verhalen uit de Bijbel, minder voor losse theologische teksten. Zelf ben ik rationeel-westers. Dus met deze move komen de westerlingen heus nog wel aan hun trekken ;-)

Overigens dit alles met vallen en opstaan, nog lang niet volmaakt.

4. Wat zijn volgens jou de belangrijkste do's en don'ts als het gaat om intercultureel en missionair preken?

- Lees in de voorbereiding de pericoop uit de Bijbel ook door de ogen van andere culturen.
- Gebruik getuigenissen uit eigen leven.
- Wees alert op ingangen bij hoorders die minder westers zijn (honor-shame/power-fear thematiek)
- Gebruik voorbeelden uit andere landen.
- Ga niet uit van voorkennis.
- Spreek verhalend.
- Intercultureel = missionair. De vraag hoe een kerk zo intercultureel kan zijn, is een eyeopener gebleken voor de kracht van het evangelie.

Verhalen vertellen, terug te vragen, enquêtes af te nemen bij de doelgroep, seculiere programma's kijken en literatuur lezen, social media volgen, al je antennes voortdurend uit hebben staan, een levenshouding.

Do:

- veel voorbeelden gebruiken
- Jezus centraal stellen
- veel de evangeliën bestuderen en doorgeven
- verhalend preken
- persoonlijk getuigenis verwerken
- mensen helpen de toepassing te maken

Don't

- een exegese van een Bijbelgedeelte presenteren zonder de actualiteit te laten zien
- kerktaal gebruiken
- preken puur op brieven van Paulus baseren

Do's

- Praat over de genade van God en de vreugde die in het huis van God(de gemeente is).
- Moedig mensen aan die de moeilijkheden ervaren in hun leven, geeft hen hoop.

don'ts

- Praat niet over een bepaalde cultuur als je niet zeker weet dat het zo is.
- Gebruik geen uitdrukkingen die bepaalde mensen kunnen kwetsen (indiaanse verhalen, zwart gemaakt worden, kaas kop, nuchter Nederlanders, Afrikaanse tijd etc...)

- Praktisch: niet te veel, te snel, te lang, te eentalig
- Inhoud: proberen praktisch te zijn, richten op applicatie
- Don't: ervan uitgaan dat iets voor iedereen hetzelfde werkt.
- Do: creer momenten van uitwisseling. Help mensen elkaar te verstaan. Maak je vragen/opdrachten zo dat er meer sprake is van DELEN ipv DISCUSIEREN.
- Do: Geef voorbeelden, grappige verhalen over verschillen, misverstanden etc.
- Do: spreek veel en vaak over EENHEID van God en het hogepriesterlijk gebed etc. De bijdrage die internationale kerken kunnen maken in het laten zien van wie God is, is uniek.
- Don't: maak het allemaal niet te idealistisch, blijf realistisch. Benoem dat dingen lastig kunnen zijn etc.

Do's

- Benadruk dat het evangelie er is voor mensen uit alle volken/culturen.
- Benoem de kwaliteiten van de verschillende culturen/Laat mensen die benoemen
- Zwijg ook niet over de valkuilen/zonden van verschillende culturen/idem
- Benadruk het belang van geloof in Jezus.
- Benadruk de eenheid van navolging en missionair zijn.
- Daag mensen uit missionair te zijn op een manier die bij hen past.
- Daag mensen uit de kracht van hun cultuur in te zetten in de opbouw van de gemeenschap en in het bereiken van anderen met het evangelie.

Dont's

- Maak het missionaire niet te belangrijk. Het is belangrijk, maar het prijzen van God ook en ook de opbouw van de gemeenschap. Boven, binnen, buiten moeten in evenwicht zijn.
- Maak het interculturele geen doel in zichzelf. God brengt mensen op je pad. Dat kunnen mensen uit verschillende culturen zijn. Dat is een verrijking, maar niet beter dan wanneer alleen mensen uit een bepaalde cultuur bereikt.

Wees voorzichtig met de benaming "Israël" en "Zoon van God"; benadrukken de genade en liefde van God voor alle volken.

Do's: wees altijd hartelijk en spreek met waardering en begrip over oplossingen die anders zijn dan die van het evangelie

Don'ts: doe water bij de wijn van het evangelie.

Het schema dat je al van me hebt.

En de bekende dingen: niets bekend veronderstellen, mensen die anders denken altijd respectvol samenvatten, nooit opgeven op wie dan ook, veel ruimte geven aan de Heilige Geest omdat die toch het best blijkt te kunnen overtuigen, als anderen spreken ze daar heel goed in te begeleiden en te trainen, heel terug houdend te zijn met gastsprekers etc.

Do's:

spreek over de volledige breedte van het Koninkrijk, niet gaan shoppen. Maak de vertaalslag tussen deze elementen, en de leefwereld van vandaag. Vergeving van zonde is net zo relevant, maar zal in onze cultuur over een andere as aangevlogen moeten worden. Interactie is wat mij betreft een must. Leerstijlen van Kolb laten zien wat voor effect dat heeft

Het is belangrijk om de dingen waarover gesproken wordt, de community dat ook in de praktijk kan laten zien. Jezus combineerde zijn woord altijd met daad. Daarom een gezonde balans tussen spreken en uitdragen zoeken, deze is wat mij betreft vaak zoek waardoor we waterhoofden worden: we weten alles, maar hebben nooit geleerd wat het is om het ook te doen.

Don'ts

Niet elke keer nieuwe onderwerpen aandragen. Pak de belangrijkste, en laat deze terugkomen zodat ze dat écht goed gaan snappen. De parels van het koninkrijk zijn altijd van zeer veel kanten te belichten. Daarmee ontstaat er voor de bezoekers een steeds duidelijker profiel, je trekt langzaam karresporen die niet zomaar uitgewist worden.

Leg uit wat je doet. En wat je bedoelt. Veronderstel geen voorkennis, maar houd ook geen kinderverhaal. Spreek tegen de mensen die je er wilt hebben zitten. Praat niet over moslims, katholieken, humanisten... maar tegen hen. Vergelijk niet met anderen, maar verkondig het Evangelie. Haal relevante voorbeelden uit de interculturele context aan maar overleg wel eerst of je ze mag gebruiken, als ze persoonlijk zijn (en zeg ook dat je toestemming hebt).

Don't- Kerktal vermijden, uitgaan van veel (Bijbel)voorkennis, geen kennis hebben van andere religies

Do - Veel studie verrichten naar achtergronden van mensen, bijscholing van jezelf, gewoon doen

Geen tot weinig voorkennis veronderstellen.

Geen karikaturen maken van 'de grote boze buitenwereld'

Geen tale Kanaäns gebruiken.

Aansluiten bij de hoorder (en hier werk van maken)

Echt en eerlijk zijn in je voorkomen, spreken en uitleg

Het grootste gevaar is denk ik mensen gaan 'pleasen'

Wat niet te doen: Niet een te zware inhoud, dus een te uitgebreide exegese of nadruk op kerkgeschiedenis. Lang niet iedereen kan dat volgen. Het doel is om verandering te bereiken, maar met een te zware inhoud verlies je veel mensen.
Wel doen: Maak het praktisch. Geef hun iets te doen.

Don'ts Missionair preken (do's is dus andersom gesteld):

- zaken uit de Bijbel bekend veronderstellen, termen bekend veronderstellen.
- preken vanuit de traditie of onze vragen, ipv vragen van de hoorders.
- te moeilijk of theoretisch preken
- anderzijds ook het intellectuele niveau te laag inschatten (zondagsschool verhaal houden)
- niet helder aangeven dat er geloof en levensheiliging nodig is

Dos intercultureel preken:

- afwisselen van preekvormen en stijlen
- niet alleen westerse stijl kiezen, maar ook andere stijlen
- veel voorbeelden gebruiken

Persoonlijk vind ik dat ik op dit laatste punt nog aan het begin van een ontdekkingsstocht sta, hoop dan ook van je onderzoek te leren ;-)

**5. Wat beschouw jij als het over preken gaat als je twee sterkste punten?
(te denken valt aan zaken als: boeiende voordracht, preekopbouw, exegese, aansluiten bij de belevingswereld van de hoorders...)**

- lastige vraag. Originele inhoud en duidelijke uitleg.
- Aansluiten bij de belevingswereld van de toehoorders.
- Boeiende voordracht

Boeiend, interactief

Sterke visie op Nieuwe Wereld

- Dicht bij mensen kunnen komen (relationele aspect)
- Interactie in de preek (vragen te stellen, reactie te vragen, ingaan op wat er gebeurt in de zaal).
- Mensen echt tot actie aanzetten, mensen inspireren.
- Nadruk op Bijbelonderwijs.

exegese en aansluiten bij de belevingswereld van de hoorders

Passie voor Jezus, vriendelijkheid richting mensen.

Inspireren en waarheid van God zo overbrengen dat het levens vernieuwt en verandert.

Ik ken de leefwereld van de aanwezigen goed, en kan daarom aansluiten bij hun situatie. Ik kan daarnaast vanuit het bedrijfsleven waarin ik fulltime actief ben veel voorbeelden halen die het verhaal onderbouwen.

Ik denk dat het sterk is dat ik altijd vanuit het grote plaatje inzoom, het zijn nooit fragmenten. Dus iedereen leert de grote lijnen van de Bijbel kennen, wat volgens mij essentieel is wil je de koninkrijkstheologie goed kunnen snappen.

Authenticiteit (er zelf 'doorheen' zijn gegaan) en presentatie.

Exegese (inductieve studie) en vertalen naar het nu. Ik ben een fan van Bijbelverklarend preken en dat doe ik dan ook 9 vd 10 x.

De feedback die ik vaak terugkrijg is dat 1) men iets geleerd heeft (exegese) en 2) dat het helder en eigentijds is (preekopbouw en taalgebruik).

Exegese

Leerpunten halen uit het gedeelte

Aanvoelen als publiek afhaakt en hierop inspelen

6. Welke twee punten vind je het lastigst?

- Hoe kan ik duidelijk zijn voor verschillende groepen mensen? (Gelet op de grote verschillen in mijn gemeente.)

- Hoe kan ik zo preken dat het voldoende aansluit bij het gereformeerde deel van de gemeente? Ik wil zo preken dat ik niet klink als een 'pinksterman', maar dat de nadruk valt op de kern van het Evangelie. Want daar gaat het om, en niet over denominaties of zo. Dat vraagt onder andere om zorgvuldige verwoording.

- aansluiten bij de belevingswereld en echt goed luisteren naar je hoorders voor je preekt ipv van internet actualiteit halen

- hun hart bereiken

- Preken zonder te bewegen

- Abstract preken

Applicatie - ik houd zelf van ideeën en concepten en vind het lastig om applicatie te doen voor mensen.

Lengte/duur/tijd bewaken. Bij ons kan je vanwege vertaling eigenlijk maar een preek van 10-12 minuten maken (met vertaling erbij is dat dan gauw 25 minuten)

- Het evangelie zo doorleven voor mezelf dat het echt helemaal van binnenuit komt (uit het hart).

- De toepassingen en daarbij aansluiten bij de belevingswereld van de hoorders

a. Om kort en bondig te zijn zodat mensen blijven luisteren; b. om het Woord van God door te geven, en niet mijn ideeën.

- Botsende verwachtingen van gezag (power/democratisch)

- Diversiteit in verwachtingen van de zichtbare werkingen van de Geest

Voldoende grondig te exegetiseren om altijd met genoeg verrassende dingen te komen.

Daarom pak ik het liefst dingen op van mensen die daar veel meer tijd voor hebben dan ik en vermeld dan mijn bron.

Goed betrekken van alle aanwezigen. Je wilt niet tegen hun spreken, maar mét hen spreken.

Relevant blijven voor de verschillende culturen die luisteren. Als je meer aansluit bij de ene, dan haakt de andere af. Als je in het midden blijft loop je het risico niemand mee te kunnen nemen in het verhaal.

Exegese en het preken voor de verschillende sociale klassen (dwars door etniciteit heen)

Taalgebruik en de Limburgse (allochtone) context

De VINEX cultuur doorgronden en vanuit de Bijbel zo leren belichten dat mensen het evangelie al bevrijdend gaan omarmen en erdoor gaan veranderen.

Engelse taal

Afwisselend blijven op de lange termijn, steeds verfrissend zijn.

Presentatietechnisch nog niet op niveau waar ik wil zijn.

Op niet-Nederlandse wijze preken

7. Aan welke twee punten zou je het liefste verder werken? (Dit hoeven niet per se je twee zwakste punten te zijn.)

- de link tussen de cultuur en het evangelie en de communicatie daarvan
- preken in de kracht van de Geest

- Meer systematisch theologisch benadering ontwikkelen.

Exegese (puur persoonlijke interesse)

Praktisch preken

- Dicht bij mensen komen.

- De toepassingen en daarbij aansluiten bij de belevingswereld van de hoorders

Begrip van de mindset/wereldvisie van mensen uit andere culturen (guilt-forgiveness/honor-shame/power-fear)

Verwachting van gezag

Hoe train je anderen goed in missionair en intercultureel opzicht?

Hoe blijf je samen met het sprekersteam waar je mee werkt voortdurend groeien, verdiepen, leren en door ontwikkelen?

Holistisch spreken

Doorontwikkelen van de werkvormen om de stof eigen te maken.

Exegese en vernieuwende onderwerpen.

Story telling (ik ga daarom in september en cursus verhalen vertellen doen)

Het doorgronden van de cultuur.

Ik zou graag meer exegese verrichten

Ik wil meer ontwikkelen in de communicatie, om echt iedereen in de gemeente te bereiken.

Vandaar dat ik momenteel ook een online cursus volg over verschillende communicatiestijlen.

- interculturele preekmethoden
- hoe blijf ik verfrissend na 4 jaar voor mijn publiek

8. Welke inhoudelijke elementen zouden er wat jou betreft in ieder geval in de te maken handreiking naar voren moeten komen?

- hoe je het hart bereikt
- de rol van de Geest en onze verantwoordelijkheid daarin
- hoe je thema's kiest
- taalgebruik
- hoe je eenheid bouwt en diversiteit waardeert door prediking

Ik snap deze vraag niet hellemaal.

Een van de manieren waarop ik voorkom dat mijn verhaal te lang wordt is door een Mindmap te maken. Daar kan ik goed aan af zien hoe lang/gecompliceerd etc. de preek aan het worden is. Door dit te doen voor ik ga schrijven helpt me dit in het 'kort en krachtig' maken van de preek. Volgens mij noemt Ron van der Spoel dit ook in zijn boekje: Preken is Prachtig. Moeite waard trouwens dat boekje.

- Definitie van wat preken in een missionaire/interculturele context is en op welke wijze dit verschilt van preken in een doorsnee kerk.

- Vorming op dit terrein. Ik ben benieuwd of er cursusaanbod als het gaat om missionair preken. Ik heb met veel plezier de cursus passie voor preken gevolgd. Het liefst zou ik nog eens zoiets volgen, maar dan toegespitst op een missionaire/interculturele context.

Benadruk dat het belangrijk is om eenvoudig te zijn en te laten aansluiten bij de hoorders. In interculturele setting zijn mensen heel verschillend. Als je te veel vanuit een traditie communiceert, zullen mensen die je traditie niet kennen je niet begrijpen.

guilt-forgiveness/honor-shame/power-fear
bemoediging dat het de Geest is die je de moedertaal van de ander laat spreken
rol van getuigenissen

Hoe train je anderen goed in missionair en intercultureel opzicht?

Hoe blijf je samen met het sprekersteam waar je mee werkt voortdurend groeien, verdiepen, leren en door ontwikkelen?

Geen idee

De theologische issues waarin hot en cold climate cultures verschillen, en die op een rij krijgen. Met verwijzingen naar goede lectuur hierover. Dat zou me helpen meer intercultureel te preken.

Ik zou graag willen horen wat er nu al gebeurt en wat goed overkomt.

De valkuilen (je wilt mensen enthousiasmeren en trekken met het evangelie, een gevaar daarin is het presenteren van een 'health, wealth and prosperity-gospel'
Vanuit de cultuur komen er onderwerpen naar boven drijven die je in Bijbels licht wil zetten, maar er is ook een weg andersom. Vanuit de Schrift komen er onderwerpen naar voren die in

onze cultuur (in onze harten) mogen landen. Ik herinner me een gesprek met een dominee die aan het einde van zijn loopbaan blij verkondigde dat hij uit bijna alle Bijbelboeken had gepreikt. Ik denk steeds meer: is dat de bedoeling dan? Of: wat is überhaupt de bedoeling? Welke onderwerpen zijn zo relevant dat die in terugkerende mate steeds verkondigd dienen te worden.

Ik heb veel gehad aan de syllabus van Tim Keller over preken. Hij geeft daar een soort schema voor meerdere jaren. Daarin komen een aantal kernpunten van het christendom steeds weer terug. Zo'n schema had ik graag aan het begin van mijn werk onder ogen gezien. Noem het voor mijn part een catechismus voor missionaire/interculturele setting, waarin ook suggesties voor verwerking gegeven worden.

- verschillende preek methoden, intercultureel. Hoe kan je deze je eigen maken en toepassen?

9. Heb je verdere aandachtspunten/opmerkingen?

Deze lijst is ingevuld door een onervaren prediker. Veel zegen. We zien het resultaat te zijner tijd tegemoet.

Nee. Veel succes en Gods zegen.

Veel zegen in de afronding van je onderzoek. Je hebt een mooi onderwerp gekozen! Kun je het doormailen als het af is? Ontvang graag een digitaal exemplaar ;-)!

Probeer variatie te brengen in voorgangers, het is mooi als iemand veel kennis heeft van de cultuur/culturen van de hoorders.

Noop

Ik zou aandacht willen vragen voor het interactief preken. Dat zie ik zelden gebeuren, terwijl er zoveel kracht vanuit gaat. Niet alleen dus op het cognitieve vlak (het blijft beter hangen) maar juist ook het 'horen van mensen', waardoor je veel sneller kunt levellen en er een eenheid ontstaat.

We zijn erg bezig om contacten te leggen en een eerste mogelijkheid is dat we een Iraanse vrouw op een ALPHA cursus krijgen. Zij doet mee zodat we daarna met een groep Armeense mensen een ALPHA kunnen starten. We zijn zeer verwachtingsvol wat hier uit voort gaat komen.

Doorzettingsvermogen, moed en plezier gewenst!

Het is goed dat je aandacht besteed aan dit onderwerp, want dit is heel belangrijk. Steden zullen steeds meer intercultureel worden en als pastors hebben we een grote verantwoordelijkheid.

Bemoedig mensen die in interculturele setting preken om zich te bekwamen op het gebied van communicatie, om zo mensen vanuit allerlei achtergronden te bereiken.

En ook om zich te richten op verandering. We moeten leren zo te communiceren dat mensenlevens worden veranderd.

Ben benieuwd naar de best-practices.

Wat mij betreft, komt er een eindresultaat waarin we samen kunnen leren.
Misschien een herhaling van een preekoefendag zoals we enkele jaren geleden hebben gehad?

Bijlage 3

Literatuuronderzoek: beknopt onderzoeksverslag en literatuurlijst

Voor mijn onderzoek heb ik me verdiept in literatuur over missionair en intercultureel preken. Dit hoofdstuk geeft beknopt inzicht in mijn aanpak, bronnen en belangrijkste bevindingen en conclusies.

Een eerste stap die ik zette was via internet zoeken naar bronnen over missionair, intercultureel preken. Over missionair preken was in het Nederlands van alles te vinden, over intercultureel preken echter weinig of niets - terwijl ik in tweede instantie vooral daarop focuste.⁵⁷

Het Engels bood meer mogelijkheden. Nuttig was bijvoorbeeld een artikel van Daniël L. Wong: *Preaching in an intercultural world*. Wong beschrijft hoezeer het voor een prediker van belang is om gevoelig te zijn voor verschillen in zijn publiek, niet alleen culturele verschillen. Dit vraagt om observeren, luisteren en zelfreflectie.

Sprekend over de vraag hoe je dat nu doet, intercultureel preken, wijst hij op het belang van een 'incarnational approach' en ook van een 'partnership approach' - dit laatste betekent: preken veronderstelt een zekere samenwerking tussen spreker en luisteraar. Ook wijdt hij woorden aan het belang van illustreren en toepassen en van preekstijlen.

Wongs literatuurlijst reikte me een paar interessante boektitels aan. Ik bestelde bijvoorbeeld *Preaching to Every Pew* en *One Gospel, Many Ears*.

One Gospel, Many Ears beschrijft tal van verschillen die in een kerkelijk publiek kunnen voorkomen en hoe daarop kan worden ingespeeld - waarbij één hoofdstuk is gewijd aan cultuurverschillen. De beschouwingen zijn nogal theoretisch van aard; als lezer heb je de indruk dat twee hoogleraren achter hun bureau zijn gaan brainstormen naar aanleiding van een boeiend thema. Persoonlijk houd ik meer van ervaringsdeskundigheid, al kon ik een aantal suggesties wel gebruiken.

Ervaringsdeskundigheid is volop te vinden in het andere boek, *Preaching to Every Pew*. Dit boek vormt de neerslag van een aantal diepte-interviews met mensen die in interculturele setting preken. Uitgangspunt ervan is dat maatschappelijke veranderingen het belang van intercultureel preken doen toenemen - maar hoe doe je dat nu in de praktijk?

Hoofdstuk 1 geeft een theologische onderbouwing van intercultureel preken: dit moet gebeuren omdat de hoorder als naaste (neighbor) moet worden benaderd en liefgehad. Vervolgens komen in vier hoofdstukken soorten verschillen aan de orde die in een gemeente aanwezig kunnen zijn: verschil in etniciteit, verschil in klasse, verschil in mate van ontworteling (displacement), verschil in geloofsopvatting. Per thema wordt ook steeds besproken hoe de prediking hierop kan inspelen. Er is overduidelijk goed naar de geïnterviewden geluisterd, en praktijkvoorbeelden zijn steeds weer te vinden.

Het laatste hoofdstuk bevat inzichten over predikers en over de prediking als zodanig. De ruimte ontbreekt me hier om mijn bevindingen nader uit te werken; ik verwijs naar de handreiking zelf, waarin een aantal belangrijke punten met bronvermelding zijn terug te vinden.

In aanvulling hierop vond ik een aantal losse artikelen over intercultureel preken, waarin niet zozeer grootse visies of theoretische onderbouwingen over de kunst van het interculturele

⁵⁷ Zie het procesverslag.

preken te vinden waren, maar wel goede praktische tips. Ook deze ze zijn terug te vinden in de voetnoten van de handreiking.

Een boek dat ik eerder al las, maar nu opnieuw ter hand heb genomen is *Centrum Kerk* van Tim Keller, vanwege zijn zinnige gedachten over contextualiseren - een onderwerp dat nauw aansluit bij mijn hoofdthema en waaraan een flink deel van bijlage 1 is gewijd.

Na dit globale overzicht volgt hier ten slotte een overzicht van alle titels die ik in mijn afstudeerwerkstuk citeer:

Anyabwile, Thabiti: *Elements of style in black preaching*.

<http://thefrontporch.org/2014/07/elements-of-styles-in-black-preaching>

Berensen, A. P., 2009. *Schitterend preken. Een homiletisch onderzoek naar voorwaarden voor missionaire prediking in een postmoderne samenleving*. Masterscriptie voor de PTU Kampen.

Du Preez, Gerald T. *Teaching homiletics in a multi-cultural context: a South African perspective*, p. 10. http://ict.aiias.edu/vol_27/27cc_039-058.htm

Van der Graaf, Bas. "Verlegen om missionaire preken". In *CV Koers*, jaargang 57, nr. 2, 2007.

Hart, Richard: *Preaching to Intercultural Assemblies*.

www.osv.com/OSVNewsweekly/Story/TabId/2672/ArtMID/13567/ArticleID/7987/Preaching-to-Multicultural-Assemblies.aspx

Hesselgrave, David J. 1991. *Communicating Christ Cross-culturally. 2nd edition. An introduction to missionary communication*. Grand Rapids: Zondervan.

Jeter, Joseph R. en Allen, Ronald J, 2002. *One Gospel, Many Ears. Preaching for Different Listeners in the Congregation*. St. Louis, Missouri: Chalice Press.

Keller, Tim en Paas, Stefan: *In hoeverre moeten preken hoordergericht zijn?* Verschenen in *CV.Koers*.

Keller, Tim. 2014. *Centrum Kerk. Het evangelie midden in je stad*. Franeker: Uitgeverij Van Wijnen.

Lanier, Sarah. 2012. 'Waarom zijn wij anders? Praktische inzichten om andere culturen beter te begrijpen.' Almere: Uitgeverij Ethnos.

Nieman, James R. R. en Rogers, Thomas G., 2001. *Preaching to Every Pew. Cross-cultural Strategies*. Minneapolis: Fortress Press.

Paas, Stefan, 2010. *Missionair preken*. Postille 62, Zoetermeer: Boekencentrum.

Pederson, Dave. *Preaching cross-culturally*. www.preaching.com/resources/articles/11545842

Radder, Jan. *De kunst van goed preken*, blz. 25 en 26.
www.gemeentebloei.nl/kunstpreken.pdf

Schmalenberger, Jerry. *Preaching across languages and cultures: some cautions and suggestions*. www.ministrymagazine.org/archive/2008/01/preaching-across-languages-and-cultures.html

Adeyemo, Tokunboh, 2010. *African Bible Commentary. A One-Volume Commentary Written by 70 African Scholars*. Grand Rapids: Zondervan.

Wong, Daniel. *Preaching in a multicultural world*.
www.preaching.com/resources/articles/11569912